

Turinys

1	Ižanga.....	2
2	Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų teisinis reglamentavimas.....	4
3	Vartojimo sutarties šalys	7
4	Vartojimo sutarčių sąlygų nesąžiningumo nustatymo kriterijai	9
4.1	Sąlygos individualaus aptarimo nebuvimas	9
4.2	Sąžiningumo reikalavimas bei ryškaus neatitikimo tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų atsiradimas.....	14
4.2.1	Sąžiningumo reikalavimo samprata	16
4.2.2	Ryškaus neatitikimo tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai samprata.....	18
4.2.3	Sąžiningumo reikalavimo ir ryškaus neatitikimo tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų interpretavimas teismų praktikoje	20
5	Skaidrumo principo įgyvendinimas pagal direktyvą 93/13/EEB.....	28
5.1	Skaidrumo principo aiškinimas teismų praktikoje	31
6	Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų sąrašas.....	36
6.1	Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų sąrašo pobūdis	36
6.2	Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų sąrašo atskirų punktų analizė teismų praktikoje.....	38
7	Nesąžiningos vartojimo sutarties sąlygos nustatymo padariniai	51
8	Išvados	54
9	Literatūros sąrašas	56
10	Vartojimo sutarčių nesąžiningos sąlygos (santrauka)	63
11	Unfair Terms in Consumer Contracts (summary).....	64

1 Įžanga

Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹ 46 straipsnyje įtvirtinta, jog „Valstybė gina vartotojo interesus.“ Vienas iš vartotojų interesų gynimo aspektų yra vartotojo apsauga nuo nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų. Vartotojas, kaip silpnesnė sutarties šalis, gali būti apsaugotas nuo verslininkų piktnaudžiavimo ir remdamasis vartojimo sutarčių nesąžiningomis sąlygomis gali ginti savo pažeistas teises.

Ši tema yra aktuali ir teorijai, ir praktikai. Tai svarbi vartotojų teisių apsaugos sritis, kuri, plėtojantis šiuolaikinei prekybai, didėjant ne tik rašytinių, bet ir elektroninių vartojimo sutarčių skaičiui, tampa vis aktualesnė ne tik vartotojui, bet ir verslininkui. Vartotojui, iš vienos pusės, tai svarbu ginant savo pažeistas teises, o verslininkas, iš kitos pusės, yra suinteresuotas tinkamai suformuluoti sutarties sąlygas, kad jos nebūtų pripažįstamos nesąžiningomis. Pažymėtina, kad Lietuvos teismų praktikoje yra vos keli sprendimai, nagrinėjantys vartojimo sutarčių nesąžiningas sąlygas. Daugiau nutarimų yra priėmusi Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, tačiau ir jie nėra išsamūs, o labiau šabloniniai. Todėl Lietuvoje ši tema aktuali ir tuo, kad vis dar dauguma vartotojų nežino apie tokią jų interesų apsaugos sritį, apie galimybę apsiginti nuo verslininkų piktnaudžiavimo.

Europos Sąjungos lygmeniu vartojimo sutarčių nesąžiningas sąlygas reglamentuoja Europos Tarybos 1993 m. balandžio 5 d. direktyva Nr. 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais² (toliau – direktyva 93/13/EEB), todėl šiame magistriniame darbe šiai direktyvai skiriamas didžiausias dėmesys. Pažymėtina, kad teoriniu lygmeniu iškeliamos tik pagrindinės direktyvos 93/13/EEB interpretavimo problemos. Kadangi direktyvos nuostatos yra gana abstrakčios, todėl magistriniame darbe labiau akcentuojamas praktinis šių nuostatų įgyvendinimas remiantis Europos Sąjungos valstybių narių teismų praktika. Šio darbo tikslas – nustatyti, kokiais atvejais tam tikra vartojimo sutarties nuostata gali būti laikoma nesąžininga, kaip sąlygų nesąžiningumas pasireiškia praktikoje. Vartotojo bei pardavėjo ir paslaugų teikėjo sąvokos reikalauja plačios interpretacijos, todėl šiame magistriniame darbe apsiribojama tik bendrais vartojimo sutarčių šalių apibrėžimais, o išsamiai nagrinėjami bendrieji vartojimo sutarčių nesąžiningumo nustatymo kriterijai, skaidrumo principo įgyvendinimas bei vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų sąrašas. Taip pat analizuojama, kaip direktyvos 93/13/EEB

¹ Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014

² OL, 1993 L 095, p. 29

nuostatos yra įgyvendintos Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje, remiamasi Lietuvos teismų praktika bei Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos nutarimais.

Taikant analizės metodą nagrinėjami direktyvoje 93/13/EEB įtvirtinti vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų nustatymo kriterijai, skirtingų Europos Sąjungos valstybių narių teismų praktika. Sintezės metodu siekiama nustatyti, kokios sutarčių sąlygos teismų yra laikomos nesąžiningomis, o kokios – ne. Remiantis lyginamuoju metodu analizuojami skirtingų Europos Sąjungos valstybių narių teismų sprendimai, nagrinėjantys panašias faktines situacijas, nagrinėjama, kaip direktyvos 93/13/EEB nuostatos yra įgyvendintos nacionalinėje teisėje. Taip pat nagrinėjant atskiras direktyvos 93/13/EEB ir Civilinio kodekso nuostatas vadovaujasi lingvistiniu metodu.

Pažymėtina, kad Europos Komisijos iniciatyva yra atlikta apibendrinimų, susijusių su direktyvos 93/13/EEB įgyvendinimu, taip pat kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse šiai sričiai skiriamas nemažas dėmesys. Tačiau Lietuvoje yra atlikta tik keletas mokslinių tyrimų šia tema. Viena svarbiausių paminėtina Danguolės Bublienės 2007 m. apginta disertacija tema „Vartojimo sutarčių nesąžiningos sąlygos“. Todėl Lietuvoje ši tema yra gana nauja ir mažai nagrinėta. Šio magistrinio darbo originalumas ir naujumas pasižymi tuo, kad jame atskleidžiami ne tik teoriniai tam tikrų nuostatų probleminiai klausimai, bet ir direktyvoje 93/13/EEB įtvirtintų nesąžiningumo nustatymo kriterijų praktinis įgyvendinimas, jų analizė remiantis konkrečiomis faktinėmis aplinkybėmis.

Šiame darbe remiamasi apibendrinimais, atliktais Europos Komisijos iniciatyva, Europos Sąjungos valstybių narių teisės doktrina. Darbe akcentuojamas praktinis direktyvos 93/13/EEB normų įgyvendinimas, jų aiškinimas, todėl svarbiausi šaltiniai yra teismų sprendimai - Europos Teisingumo Teismo praktika, Europos Sąjungos valstybių narių teismų praktika. Kadangi Lietuvoje šiuo klausimu yra nedaug bylų, todėl analizuojant nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų interpretavimą Lietuvoje, daugiausia remiamasi Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos nutarimais.

2 Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų teisinis reglamentavimas

„Nuo pat pradžios (1957 m.) Europos ekonominės bendrijos (toliau – EEB) sutartyje vartotojų politika nebuvo Europos Bendrijos politikos dalis ir tik 1972 m. Europos viršūnių susitikime Paryžiuje buvo nutarta, kad reikia rūpintis vartotojų sveikata, sauga ir ekonominiais interesais. Po keleto metų (1975 m.) buvo priimtas Nutarimas dėl preliminarios EEB vartotojų apsaugos ir informavimo politikos programos. 1986 m. Vieninguoju Europos aktu prie Romos sutarties įrašytos dvi pataisos padidino Europos Bendrijos institucijų galimybes veikti vartotojų apsaugos srityje. Komisijos veiksmus buvo nutarta pagrįsti aukšto lygio apsauga. 1992 m. Vartotojų politiką jau galima vertinti kaip atskirą politiką, turinčią savus teisinius reikalavimus, tikslus ir priemones.“³

Vienas svarbiausių dokumentų, reglamentuojančių vartojimo sutarčių nesąžiningas sąlygas, yra Europos Tarybos 1993 m. balandžio 5 d. direktyva Nr. 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais (toliau – direktyva 93/13/EEB).

Šios direktyvos priėmimas buvo svarbus žingsnis vartotojų teisių apsaugos srityje. Jau tuomet, kai 1975 m. buvo priimta pirmoji Bendrijos vartotojų politikos programa, tapo aišku, kad yra būtina vartotojų teisių apsauga Europos lygmeniu. Pirmieji direktyvų projektai neformaliai buvo pradėti nagrinėti praėjus vos metams po programos priėmimo.

Dabartiniam direktyvos tekstui, kurį galiausiai Europos Taryba priėmė po ilgų derybų su įvairiomis institucijomis, ne visi pritarė. Europos Parlamentas kritiškai žiūrėjo į Tarybos poziciją ir netgi buvo ketinimų nepritarti tokiam direktyvos tekstui. Tačiau nepaisant visų spragų ir trūkumų, direktyva tuo metu buvo svarbus žingsnis į priekį lyginant su daugelio valstybių narių nacionaliniu reglamentavimu.⁴

Komisija pabrėžė, kad direktyva turi dvigubą tikslą: iš vienos pusės, kaip numatyta 1 straipsnyje ir antroje preambulės pastraipoje, suvienodinti valstybėse narėse galiojančius reikalavimus, susijusius su nesąžiningomis sąlygomis sutartyse, sudaromose su vartotojais; ir iš kitos pusės, kaip numatyta preambulės penktoje ir aštuntoje pastraipose, pagerinti vartotojų informaciją apie taikomas teisės normas.⁵

Remiantis šia direktyva valstybės narės turėjo priimti nacionalinius teisės aktus, kurie įgyvendintų šią direktyvą.

³ RAVLUŠEVIČIUS, Pavelas. Europos Sąjungos vartotojų teisių apsauga ir Lietuvos teisė. *Jurisprudencija*, 2003, Nr. 44(36), p. 96

⁴ Report from the Commission on the Implementation of Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on Unfair Terms in Consumer Contracts. Brussels, COM(2000) 248 final, p. 5

⁵ Europos Teisingumo Teismo 2002 m. gegužės 7 d. sprendimas byloje C-478/99, *Europos Bendrijų Komisija v. Švedijos Karalystė* (2002), ECR I-04147

Igyvendinimas turi atitikti direktyvą ir turi būti tinkamai įtvirtintas. Dėl to direktyva veikia kaip grindys. Jeigu yra tam tikrų abejonių, ko direktyva reikalauja, valstybės narės gali nustatyti didesnę apsaugą vartotojui nei tą, kurią numato direktyva.⁶ Taigi, remiantis faktu, jog direktyva veikia kaip grindys, valstybės narės yra įpareigosotos savo nacionalinėje teisėje įtvirtinti bent tuos reikalavimus, kuriuos numato direktyva 93/13/EEB.

Kaip pažymėjo Europos Teisingumo Teismas, tik išimtinėmis aplinkybėmis direktyva gali būti laikoma perkelta į nacionalinę teisę vien dėl to, kad atitinkamos direktyvą atitinkančios nuostatos jau egzistuoja valstybės narės nacionalinėje teisėje. Direktyvos tikslas yra apsaugoti vartotojus suteikiant jiems tam tikras specifines teises, todėl nacionalinėje teisėje įgyvendinamos priemonės turi būti aiškios ir nedviprasmiškos.⁷

Lietuvoje 1994 metais buvo priimtas Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymas⁸, tačiau jame vartojimo sutarčių nesąžiningos sąlygos nebuvo apibrėžtos. Lietuvai rengiantis stoti į Europos Sąjungą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. liepos 19 d. nutarimu Nr. 866 „Dėl Lietuvos Respublikos derybinių pozicijų derybose dėl narystės Europos Sąjungoje patvirtinimo“⁹ Lietuvos Respublika, „siekiant visiškai suderinti nacionalinę teisę su vartotojų ir sveikatos apsaugos ACQUIS“ 2000 metais įsipareigojo priimti „naujos redakcijos Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymą ir naujo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso VI knygą, į kuriuos bus įrašytos vartotojų interesus ginančių Tarybos direktyvų 85/577/EEC, 87/102/EEC, 93/13/EEC, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvų 94/47/EC, 97/7/EC, 98/6/EC, 98/27/EC, 99/44/EC nuostatos“. Taigi kaip vieną iš įsipareigojimų Lietuvos Respublikos Vyriausybė įvardino direktyvos 93/13/EEB įgyvendinimą.

Jau 2000 m. rugsėjo 19 d. buvo priimtas naujos redakcijos Vartotojų teisių gynimo įstatymas¹⁰, kurio ketvirtasis skirsnis reglamentavo prekių pirkimo-pardavimo ar paslaugų teikimo sutarčių nesąžiningas sąlygas.

Taip pat 2000 m. liepos 18 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas¹¹. Civilinio kodekso 6.188 straipsnis apibrėžė vartojimo sutarčių sąlygų ypatumus ir šiuo straipsniu buvo įgyvendinta direktyva 93/13/EEB.

⁶ BEALE, Hugh. Unfair Terms in Contracts: Proposals for Reform in the UK. *Journal of Consumer Policy*, 2004, Nr. 3, p. 301

⁷ Europos Teisingumo Teismo 2001 m. gegužės 10 d. sprendimas byloje C-144/99, *Europos Bendrijų Komisija v. Nyderlandų Karalystė* (2001), ECR I-03541

⁸ Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1833

⁹ Valstybės žinios, 2000, Nr. 61-1866

¹⁰ Valstybės žinios, 2000, Nr. 85-2581

¹¹ Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262

Taigi nuo 2000 m. vartojimo sutarčių nesąžiningas sąlygas reglamentavo du įstatymai. Ir nors Civilinio kodekso 1.3 straipsnio 2 dalyje yra numatyta, kad esant kodekso ir kitų įstatymų prieštaravimams taikomos kodekso normos, tačiau reikėjo Vartotojų teisių gynimo įstatymo ir Civilinio kodekso nuostatas, reglamentuojančias vartojimo sutarčių nesąžiningas sąlygas, suderinti. Tai buvo pripažinta ir Valstybinės vartotojų teisių apsaugos strategijos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 11 d. nutarimu Nr. 1404¹², 11.2. punkte, kuriame kaip viena iš Lietuvos vartotojų teisių apsaugos esamos būklės silpnybių buvo įvardintas vartotojų teisių apsaugą reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų nesuderinamumas tarpusavyje bei nesuderinamumas su Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuostatomis.

Ši situacija buvo išspręsta 2007 m. sausio 12 d. priėmus naujos redakcijos Vartotojų teisių apsaugos įstatymą¹³. Naujoje įstatymo redakcijoje nebeliko vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų reglamentavimo ir šiuo metu direktyva 93/13/EEB yra įgyvendinta Civilinio kodekso 6.188 straipsnyje.

¹² Valstybės žinios, 2003, Nr. 107-4807

¹³ Valstybės žinios, 2007, Nr. 12-488

3 Vartojimo sutarties šalys

Pagal direktyvos 93/13/EEB 2 straipsnį, vartojimo sutarties šalys yra vartotojas ir pardavėjas ar paslaugų teikėjas.

Vartotojas. Direktyvos 2 straipsnio b punkte yra pateikta vartotojo sąvoka, kurioje vartotojas apibrėžiamas kaip bet kuris fizinis asmuo, kuris sutartyse, kurioms taikoma ši direktyva, veikia siekdamas tikslų, nesusijusių su jo verslu, prekyba ar profesija.

Europos Teisingumo Teismas pripažino, kad atsižvelgiant į direktyvos 2 straipsnį tik fizinis asmuo gali būti laikomas vartotoju.¹⁴

Tačiau pavyzdžiui Prancūzijos teismas pripažino, jog ir asmenų susivienijimui gali būti taikomi nesąžiningumo nustatymo kriterijai. Pagal Prancūzijos teisę apsauga nuo nesąžiningų sąlygų taikoma ne tik vartotojui, bet ir neprofesionalui. Remiantis prieš tai minėtu Europos Teisingumo Teismo sprendimu asmenų susivienijimas negalėtų būti laikomas vartotoju, nes vartotojas yra tik fizinis asmuo. Tačiau Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas argumentavo, jog Prancūzija praplėtė apsaugą ne tik vartotojams, bet ir neprofesionalams. Todėl ir asmenų susivienijimui, kuris yra juridinis asmuo, gali būti taikoma sąlygų nesąžiningumo apsauga (žinoma, jeigu toks susivienijimas neveikia komerciniais tikslais).¹⁵

Pažymėtina, kad pagal direktyvą 93/13/EEB vartotojas turi būti ne tik fizinis asmuo, bet ir veikti siekdamas tikslų, nesusijusių su jo verslu, prekyba ar profesija.

Todėl asmuo nebus laikomas vartotoju pagal direktyvą 93/13/EEB, jeigu jis sudarys sandorius norėdamas pradėti savo verslą, pavyzdžiui, išsinuomodamas patalpas, sudarydamas franšizės sutartį ir pan., nes šie veiksmai yra aiškiai susiję su verslu.¹⁶ Taigi nėra būtina, jog asmuo užsiimtų verslu ar tam tikra profesija. Konstatavimui, jog fizinis asmuo nėra vartotojas, pakanka vien to fakto, kad jis siekia tikslų, kurie, nesvarbu dabar ar ateityje, yra susiję su verslu, prekyba ar profesija.

Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 straipsnio 15 dalyje įtvirtinta panaši vartotojo sąvoka. Pagal šį įstatymą vartotojas – fizinis asmuo, kuris pareiškia savo valią pirkti, perka ir naudoja prekę ar paslaugą asmeniniams, šeimos, namų

¹⁴ Europos Teisingumo Teismo 2001 m. lapkričio 22 d. sprendimas sujungtose bylose C-541/99 ir C-542/99, *Cape Snc prieš Idealservice Srl (C-541/99) ir Idealservice MN RE Sas prieš OMAI Srl (C-542/99)* (2001), ECR I-09049

¹⁵ Cour de Cassation (FR) 2005-03-15 N° de pourvoi: 02-13285 *Syndicat départemental de contrôle laitier de la Mayenne* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-10-15]. Prieiga per internetą: <http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=76>

¹⁶ Bundesgerichtshof (DE) 2005-02-24 III ZB 36/04, NJW 2005, 1273-1275

ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nėra tiesiogiai įtvirtinta vartotojo sąvoka, „tačiau šią sąvoką galima išvesti iš atitinkamų Civilinio kodekso normų. Pavyzdžiui, iš Civilinio kodekso 1.39 straipsnio 1 dalies, 6.350 straipsnio 1 dalies ir 6.672 straipsnio 1 dalies išplaukia, kad vartotojas yra fizinis asmuo, sudarantis sutartis su jo verslu ar profesija nesusijusiu tikslu, t.y. tenkinti asmeninius, šeimos, namų ūkio poreikius.“¹⁷

Pardavėjas ar paslaugų teikėjas. Pagal direktyvos 93/13/EEB 2 straipsnio c punktą tai bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, kuris sutartyse, kurioms taikoma ši direktyva veikia savo verslo, prekybos ar profesijos tikslais, nesvarbu ar tai viešoji, ar privati nuosavybė. Taigi pardavėjas ar paslaugų teikėjas gali būti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo, tiek privatusis juridinis asmuo, tiek viešasis juridinis asmuo. Esminę reikšmę turi tai, jog šis asmuo veikia verslo, prekybos ar profesijos tikslais.

Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 straipsnyje pateiktos dvi atskiros pardavėjo ir paslaugų teikėjo sąvokos. Pagal šį įstatymą pardavėjas – asmuo, kuris verčiasi prekyba ir vykdydamas savo verslą siūlo ir parduoda prekes vartotojams, paslaugų teikėjas – asmuo, kuris vykdydamas savo verslą siūlo ir atlygintinai suteikia paslaugas vartotojams.

Civilinio kodekso 2.4 straipsnio 2 dalyje yra pateikta bendra nuostata, jog „fiziniai asmenys, kurie įstatymų nustatyta tvarka verčiasi ūkine komercine veikla, laikomi verslininkais.“

Taigi pardavėju ar paslaugų teikėju galima laikyti asmenį, besiverčiantį ūkine komercine veikla.

„Sąvoka „ūkinė komercinė veikla“ reiškia nuolatinę savarankišką, t.y. savo rizika plėtojama, asmens veiklą siekiant pelno, susijusią su daiktų pirkimu-pardavimu ar paslaugų teikimu kitiems asmenims už atlyginimą. <...> ūkinei komercinei veiklai būdingi keli požymiai. Pirma, ji pasižymi tęstinumu, nuolatinio pobūdžiu. <...> Antra, ūkinei komercinei veiklai būdingas savarankiškumas, t.y. veikimas savo vardu ir rizika. <...> Trečia, ūkinė komercinė veikla pasižymi atlygintinumu, t.y. ja siekiama pelno – šis yra verslininko gyvenimo ir tolesnės verslo plėtros šaltinis. <...>

Šie požymiai būdingi ir profesinei veiklai, t.y. teikimui tam tikrų profesinių paslaugų, kurias turi teisę teikti tik specialų išsimokslinimą ir kvalifikaciją turintys asmenys: advokatai, auditoriai, architektai, gydytojai, notariai ir panašiai.“¹⁸

¹⁷ ZAŠČIURINSKAITĖ, Rasa. Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Justitia*, 2004, Nr. 2(50), p. 26

¹⁸ MIKELĖNAS, Valentinas, et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Pirmasis leidimas. Vilnius, 2002. P. 23

4 Vartojimo sutarčių sąlygų nesąžiningumo nustatymo kriterijai

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.188 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad „vartotojas turi teisę teismo tvarka reikalauti pripažinti negaliojančiomis sąžiningumo kriterijams prieštaraujančias vartojimo sutarties sąlygas“.

Direktyvos 93/13/EEB 3 straipsnio 1 dalyje teigiama, jog „Ta sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, yra laikoma nesąžininga, jeigu pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą dėl jos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai.“

Remiantis direktyva 93/13/EEB bei Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.188 straipsniu galima išskirti kelis kriterijus, kurie padeda nustatyti, ar tam tikra vartojimo sutarties sąlyga yra nesąžininga:

1. Sąlyga nebuvo šalių individualiai aptarta;
2. Ši sąlyga pažeidžia sąžiningumo reikalavimą (angl. – *good faith*);
3. Dėl šios sąlygos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai.

4.1 Sąlygos individualaus aptarimo nebuvimas

Vienas pagrindinių veiksnių, kuris lemia, ar bus taikomi nesąžiningumo nustatymo kriterijai ir ar tam tikra vartojimo sutarties sąlyga bus pripažinta nesąžininga yra tai, jog ši sąlyga nebuvo šalių individualiai aptarta.

Civilinio kodekso 6.188 straipsnio 4 dalyje yra įtvirtinta, kad „individualiai neaptartomis laikomos sąlygos, kurių parengimui negalėjo daryti įtakos vartotojas, ypač jeigu tokios sąlygos yra nustatytos iš anksto pardavėjo ar paslaugų teikėjo parengtoje standartinėje sutartyje. Jeigu iš anksto parengtoje standartinėje sutartyje tam tikros sąlygos buvo aptartos individualiai, šio straipsnio taisyklės taikomos kitoms tokios sutarties sąlygoms.“ Pagal šį straipsnį pareiga įrodyti, jog sutarties sąlyga buvo individualiai aptarta, tenka pardavėjui ar paslaugų teikėjui.

Taigi „<...> šis straipsnis netaikomas toms sąlygoms, kurios, sudarant sutartį, buvo individualiai aptartos su vartotoju, t.y. dėl jų su juo buvo derėtasi, jis turėjo galimybę teikti siūlymus ir per derybas su jomis akivaizdžiai sutiko.“¹⁹

¹⁹ MIKELĖNAS, Valentinas, et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmasis leidimas. Vilnius, 2003. 1 tomas. P. 241

Pažymėtina, kad Europos Komisija pradiniuose 1990 bei 1992 metais pateiktuose pasiūlymuose dėl direktyvos neįtraukė apribojimo, kad dėl sąlygų nebuvo individualiai derėtasi. Kelios valstybės narės, kaip pavyzdžiui, Skandinavijos valstybės ir Prancūzija, įgyvendindamos direktyvą, į teisės aktus taip pat neįtraukė šio apribojimo.²⁰

Praktikoje daugiausia individualiai neaptartų sąlygų galima rasti standartinėse sutartyse. Sutarčių standartinių sąlygų samprata yra pateikta Civilinio kodekso 6.185 straipsnyje. „Standartinėmis laikomos tokios sąlygos, kurias iš anksto parengia viena šalis, nederindama su kita šalimi, ir naudoja sudarydama sutartis su neapibrėžtu skaičiumi asmenų be jokių derybų. Šiuo atveju neturi reikšmės, tos sąlygos parengtos kaip atskiras dokumentas ir pateikiamos kaip sutarties priedas ar įtrauktos į sutarties projektą ir yra jos sudedamoji dalis, kaip jos pavadintos, jas parengė pati sutarties šalis ar tam tikra prekybos arba profesinė institucija ir panašiai.“²¹ Esminę reikšmę nustatant, ar sąlyga yra standartinė, turi tai, jog šią sąlygą bendram daugkartiniam naudojimui parengė viena sutarties šalis nederindama su kita šalimi.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, jog sąlygos, kurios įtvirtintos standartinėje vartojimo sutartyje, bus visuomet laikomos individualiai neaptartomis ir tokioms sąlygoms bus taikomas Civilinio kodekso 6.188 straipsnis, kadangi remiantis Civiliniame kodekse pateikta standartinių sąlygų samprata tokios sąlygos yra parengiamos iš anksto vienos šalies ir kita šalis neturi laisvės tokią sutartį koreguoti.

Tačiau ir direktyva 93/13/EEB, ir Civilinio kodekso 6.188 straipsnis taikomas ne tik standartinėms vartojimo sutarčių sąlygoms. Nustatant, ar tam tikra vartojimo sutartis yra nesąžininga, būtinas kriterijus yra tai, jog dėl šios sąlygos nebuvo individualiai derėtasi, o ne tai, jog ši sąlyga yra įtvirtinta standartinėje vartojimo sutartyje. Todėl tam tikrų netikslumų kyla Civilinio kodekso 6.188 straipsnio 4 dalies antrajame sakinyje (direktyvos 93/13/EEB 3 straipsnio 2 dalies antrasis sakinytis). Šiose normose vartojama sąvoka „iš anksto parengtoje standartinėje sutartyje“ (pagal direktyvą 93/13/EEB „tipinė sutartis“). Remiantis šiomis normomis, jeigu tam tikros standartinės sutarties sąlygos buvo aptartos individualiai, nesąžiningumo nustatymo taisyklės taikomos likusioms sutarties sąlygoms. Aiškinant šias normas pažodžiui, atrodytų, jog direktyva 93/13/EEB bei Civilinio kodekso 6.188 straipsnis nebus taikomi kai kurioms individualiai neaptartoms vartojimo sutarčių sąlygoms (toms sąlygoms, kurios nebus standartinėse

²⁰ WILHELMSSON, Thomas. The Scope of the Directive: Non-negotiated Terms in Consumer Contracts (Art.1§1, 3§1, 4§2). In *The Conference "The Directive on « Unfair Terms », five years later - Evaluation and future perspectives"* [interaktyvus]. 1999 [žiūrėta 2007-10-17], p. 95. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/unf_cont_terms/event29_02.pdf>

²¹ MIKELĖNAS, Valentinas, et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmasis leidimas. Vilnius, 2003. 1 tomas. P. 232

sutartyse).²² Norint užtikrinti silpnesnės sutarties šalies – vartotojo – apsaugą būtina šiuos straipsnius aiškinti plačiau. Tais atvejais, kai viena sąlyga bus individualiai aptarta, nesvarbu, ši sąlyga įtvirtinta standartinėje sutartyje ar ne, kitoms sąlygoms, dėl kurių nebuvo derėtasi, bus taikomas Civilinio kodekso 6.188 straipsnis (direktyva 93/13/EEB). Tik taip bus užtikrinta vartotojui galimybė ginti savo pažeistas teises ir teismui pripažinti, kad tam tikra vartojimo sutarties sąlyga, kuri nebuvo individualiai aptarta, bet nėra įtvirtinta standartinėje sutartyje, yra nesąžininga. Teisės doktrinoje yra nuomonių, kad ši norma turėtų būti panaikinta arba bent jau ištaisyta.

Pažymėtina, kad kai kurių autorių nuomone, visos individualiai neaptartos sąlygos gali būti prilygintos standartinių sutarčių sąlygomis. „<...> pagal Lietuvos teisę standartinėmis sąlygomis nelaikomos tos sąlygos, kurios parengtos naudoti ne daug kartų, o vieną kartą. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad tos sutarčių sąlygos, kurios parengtos iš anksto, vartotojui negalint daryti įtakos jas rengiant, nors ir panaudojamos tik vieną kartą, savo sudarymo būdu prilygsta standartinėms sutarčių sąlygoms.“²³

Laikantis tos nuomonės, kad visos sutarties sąlygos, kurių rengimui vartotojas negalėjo daryti įtakos, yra laikomos standartinėmis vartojimo sutarties sąlygomis, prasmę prarastų direktyvos 93/13/EEB 3 straipsnio 2 dalis (Civilinio kodekso 6.188 straipsnio 4 dalis), standartines vartojimo sutartis išskirianti kaip vieną (tačiau ne vienintelį) atvejį, kai tam tikra sąlyga laikoma individualiai neaptarta.

Direktyva atskiria standartines sąlygas nuo individualiai neaptartų sąlygų. Tai seka iš direktyvos 3 straipsnyje vartojamų skirtingų sąvokų „individualiai neaptarta“, „iš anksto suformuluota tipinė sutartis“ ir „tipinė sąlyga“.²⁴ Todėl šių sąvokų negalima tapatinti ir visas individualiai neaptartas sąlygas laikyti tipinėmis sąlygomis.

Pareiga įrodyti, kad tam tikros sąlygos buvo individualiai aptartos, tenka pardavėjui ar paslaugų teikėjui. Nepakeista standartinės sutarties sąlyga visuomet bus laikoma individualiai neaptarta remiantis Civilinio kodekso 6.188 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta nuostata („ypač jeigu tokios sąlygos nustatytos iš anksto pardavėjo ar paslaugų teikėjo parengtoje standartinėje sutartyje“). Tačiau net ir tais atvejais, kai sąlyga standartinėje sutartyje yra pakoreguota (pavyzdžiui, ištaisyta ranka), nėra automatiškai laikoma, kad sutarties sąlyga buvo aptarta su vartotoju. Pareiga įrodyti, kad buvo derėtasi su vartotoju, tenka pardavėjui ar paslaugų teikėjui.²⁵

²² *Cit. op.* 20, p. 95-96

²³ BUBLIENĖ, Danguolė. Skaidrumo principas ir nesąžiningų sąlygų direktyva. *Teisė*, 2006, Nr. 58, p. 19

²⁴ BRUDER, Florian. Burden of Proof and the Unfair Terms in Consumer Contracts Directive. *European Review of Private Law*, 2007, Nr. 2, p. 220

²⁵ *Cit. op.* 20, p. 96

Šią nuostatą patvirtina ir teismų praktika. Vokietijoje vienos bendrovės darbuotojai patvirtintos formos baldų įsigijimo sutartyse ranka įrašydavo „pristatymas po galutinio apmokėjimo“ ar panašias pastabas. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo nuomone, ranka įrašyta pastaba „pristatymas po galutinio apmokėjimo“ buvo sutarties sąlyga, kuri, kaip atskira nuostata, sudarė standartinę sutarties sąlygą. Tokia ranka įrašyta sąlyga Aukščiausiojo Teismo buvo pripažinta kaip iš anksto parengta standartinė sutarties sąlyga, kadangi ji jau anksčiau buvo „įtvirtinta pardavėjo galvoje“. Šiuo atveju reikšmės neturėjo tai, ar tokios sąlygos buvo naudojamos pastoviai, ar buvo nurodymai tokias sąlygas naudoti.²⁶

Pareigos įrodyti, kad sąlyga buvo individualiai aptarta, nustatymas pardavėjui ar paslaugų teikėjui palengvina vartotojo padėtį ginant savo pažeistas teises. Sistemiskai aiškinant Civilinio kodekso 6.188 straipsnyje įtvirtintas normas galima daryti išvadą, kad visuomet vartojimo sutartyje esančios sąlygos bus laikomos individualiai neaptartomis sąlygomis, kol pardavėjas ar paslaugų teikėjas neįrodys kitaip.

Kyla klausimas – kaip suprasti žodžius „individualiai neaptartos sąlygos“? Kokio pobūdžio turi būti aptarimas, kad sąlygą būtų galima laikyti individualiai aptarta? Atsižvelgiant į Civilinio kodekso 6.188 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą normą, kad „parengimui negalėjo daryti įtakos vartotojas“, didžiausią reikšmę aiškinant individualų aptarimą turi tai, ar vartotojas turėjo realią galimybę daryti įtaką sąlygos parengimui. Jei tokios galimybės nebuvo, tuomet sąlyga bus laikoma individualiai neaptarta. Taip pat yra nuomonių, jog net ir tais atvejais, kai vartotojui buvo leista pasirinkti tarp kelių tos sąlygos alternatyvų arba suteikta teisė pašalinti ar palikti tam tikrą sąlygą, tai nebus laikoma individualiu aptarimu.²⁷ Šį aiškinimą galima pagrįsti tuo, kad pardavėjas ar paslaugų teikėjas nepalieka realios galimybės vartotojui daryti įtaką sutarties sąlygų parengimui. Vartotojas turi teisę tik išsirinkti, kuri iš pateiktų sąlygų yra jam palankesnė, tačiau pateikti konkrečių siūlymų, kaip būtų galima koreguoti tam tikrą sutarties nuostatą, negali. Tokiu būdu yra eliminuojama vartotojo reali galimybė daryti įtaką sutarties sąlygos parengimui.

Individualaus aptarimo aspektai nagrinėti ir kitų valstybių teismų praktikoje.

Pavyzdžiui, ir Vengrijos pirmosios instancijos teismas, ir Budapešto teismas konstatavo, kad tam tikros banko paskolos sutarties sąlygos turi būti laikomos

²⁶ Bundesgerichtshof (DE) 1999-03-10 VIII ZR 204/98, NJW 1999, 2180-2182

²⁷ *Cit. op.* 20, p. 100

nesąžiningomis ir todėl niekinėmis, nes bankas neįrodė, kad kita sutarties šalis buvo įtraukta į tokių sąlygų rengimą.²⁸

Kitoje byloje Lenkijos teismas sprendė, ar nagrinėjamos sąlygos buvo iš tikrųjų individualiai neaptartos. Pagal Lenkijos civilinį kodeksą sąlyga laikoma individualiai neaptarta, jeigu vartotojas neturėjo jokios realios įtakos šios sąlygos turiniui. Teismas pripažino, kad banko klientai (kurie buvo vartotojai) neturėjo jokios įtakos sąlygoms, nustatančioms sąskaitų ir kreditinių kortelių naudojimo tvarką bei mokesčių sąrašui, kurie buvo įtraukti į jų pasirašytas sutartis.²⁹

Vengrijos teismas nagrinėjo sutarties sąlygą dėl arbitražinės išlygos. Ši sutarties sąlyga buvo įtraukta į standartinę sutartį, kuri buvo parengta prieš pasirašant sutartį. Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad pardavėjas ar paslaugų teikėjas privalėjo aiškiai informuoti vartotoją apie tokią sąlygą, kuri nukrypsta nuo įprastinės praktikos. Be to, vartotojas turėjo aiškiai sutikti su tokia sąlyga. Pardavėjui ar paslaugų teikėjui, kaip šaliai, besiremiančiai tokia sutarties sąlyga, yra nustatyta pareiga įrodyti, kad vartotojas buvo tinkamai informuotas.³⁰

Portugalijos teismas vienoje iš bylų dėl vartojimo sutarties sąlygų nesąžiningumo konstatavo, kad pagrindinis klausimas yra tai, kuri sutarties šalis turi pareigą įrodyti, jog buvo įvykdytas bendravimo reikalavimas. Teismas pripažino šią bendravimo pareigą kaip vieną iš *bona fides* principo aspektų, kadangi tik tinkamai informuotas apie sutarties sąlygas vartotojas turės galimybę veikti nepriklausomai ir išreikšti savo valią sudaryti sutartį. Šalys privalo vadovautis *bona fides* principu tiek derantis dėl sutarties, tiek ją sudarant, tiek ją vykdant.³¹

Remiantis šia teismų praktika, galima daryti išvadą, kad individualus aptarimas gali būti traktuojamas ne tik tais atvejais, kai vartotojas turėjo įtaką rengiant sutarties sąlygas, bet ir tais atvejais, kai pardavėjas ar paslaugų teikėjas tinkamai informavo vartotoją apie tam tikrą vartojimo sutarties sąlygą ir vartotojas aiškiai sutiko su tokios sąlygos buvimu. Taigi vienas iš individualaus aptarimo aspektų gali būti laikomas tinkamas ir aiškus vartotojo informavimas apie tam tikrą vartojimo sutarties sąlygą. Kaip

²⁸ Fővárosi Bíróság Budapest (HU) FB.2.Gf.75.980.2001.14 *Public prosecutor v. Bank* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-10-18]. Prieiga per internetą: <http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=378>

²⁹ Sąd Antymonopolowy (PL) 2002-05-13 T XVII Amc 11/01 *Claimant - not specified, Defendant - „E-A.” Konsorcjum sp. z o.o.* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-10-18]. Prieiga per internetą: <http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=323>

³⁰ Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróság (HU) Legf. Bír. Gf. I. 32.236/2002. sz. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-10-18]. Prieiga per internetą: <http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=368>

³¹ Tribunal da Relacao Porto (PT) 2004-11-11 20040435484 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-10-19]. Prieiga per internetą: <http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=330>

pasiskaitę Portugalijos teismas, tik tinkamai informuotas ir žinodamas sutarties sudarymo pasekmes vartotojas turės apsisprendimo laisvę, ar sudaryti sutartį esant tokiom sąlygom.³²

Tačiau tokia teismo pozicija gali būti kritikuotina, kadangi net ir tinkamai informuotas, bet neturėdamas jokios realios galimybės daryti įtaką sutarties sąlygų rengimui vartotojas vis vien susidurs su individualiai neaptartomis sąlygomis. Tinkamas informavimas, teisių ir pareigų, neigiamų pasekmių išaiškinimas gali būti laikomas kaip vienas sąžiningumo reikalavimo aspektų, tačiau ne atveju, kai sąlyga buvo individualiai aptarta su vartotoju.

Nors individualaus aptarimo kriterijus yra svarbus nustatant, ar tam tikra vartojimo sutarties sąlyga yra nesąžininga, tačiau ne visose bylose jis turi esminę įtaką. Pavyzdžiui, Vokietijoje sutarties sąlyga, pagal kurią sutarties nutraukimo terminas buvo numatytas trumpesnis nei yra Civiliniame kodekse, nebuvo pripažinta nesąžininga. Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad nėra jokios reikšmės, ar toks susitarimas buvo individualiai aptartas. Ši sutarties sąlyga buvo pripažinta sąžininga, nes trumpesnis sutarties nutraukimo terminas galiojo abiem šalims.³³ Tad būtina atsižvelgti ir į kitus nesąžiningumo nustatymo kriterijus.

4.2 Sąžiningumo reikalavimas bei ryškaus neatitikimo tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų atsiradimas

Direktyvos 93/13/EEB 3 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog sutarties sąlyga laikoma nesąžininga, „jeigu pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą dėl jos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai.“

Analizuojant šią direktyvos nuostatą reikia nustatyti santykį tarp direktyvos 93/13/EEB 3 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto „sąžiningumo reikalavimo“ bei „ryškaus neatitikimo tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų“. Ar jau vien tai, kad sąlyga iš esmės pažeidžia šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą, gali būti laikoma sąžiningumo reikalavimo pažeidimu? Ar šios sąvokos turi būti aiškinamos atskirai viena nuo kitos?

Yra keletas nuomonių dėl „sąžiningumo reikalavimo“ ir „ryškaus neatitikimo tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų“ santykio.

Direktyvos 93/13/EEB 3 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad sąlyga laikoma nesąžininga, „jeigu pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą dėl jos atsiranda ryškus neatitikimas ...“. Aiškinant šią normą pažodžiui, sąlyga bus laikoma nesąžininga, jeigu

³² *Ibid.*

³³ Bundesgerichtshof (DE) 2004-07-14 VIII ZR 294/03, WuM 2004, 543-544

bus pažeistas sąžiningumo reikalavimas ir dėl to atsiras ryškus neatitikimas tarp sutarties šalių teisių ir pareigų. Taigi gali būti tokia teisinė situacija, kai bus pažeistas sąžiningumo reikalavimas, bet dėl to neatsiras ryškus neatitikimas tarp sutarties šalių teisių ir pareigų ir tokia sąlyga nebus laikoma nesąžininga.³⁴ Laikantis šios nuomonės sutarties sąlyga bus laikoma nesąžininga tik tuomet, kai bus abi šios aplinkybės.

Kita nuomonė teigia, jog „bet kuri sąlyga, kuri sukelia ryškų neatitikimą, bus visuomet (automatiškai) laikoma prieštaraujanti sąžiningumo reikalavimui.“³⁵

Taip pat „sąžiningumo reikalavimą“ ir „ryškų neatitikimą tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų“ galima laikyti kaip alternatyvas. Šios sąlygos egzistuoja nepriklausomai viena nuo kitos, tad tam, kad sąlyga būtų laikoma nesąžininga, pakanka bent vienos iš šių sąlygų buvimo.³⁶

Trečiuoju atveju vartotojo teisės yra labiau užtikrinamos, nes pripažinimui, kad sąlyga nesąžininga, užtenka nustatyti, kad ji pažeidžia sąžiningumo reikalavimą arba dėl jos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų. Todėl net ir laikantis nuomonės, kad ryškaus neatitikimo tarp sutarties šalių teisių ir pareigų sukėlimas visuomet laikomas sąžiningumo reikalavimo pažeidimu, vartotojo teisės nėra visiškai apginamos. Sąžiningumo reikalavimo pažeidimas yra daug platesnė sąvoka nei vien tik ryškaus neatitikimo tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų atsiradimas, todėl šios sąvokos negali būti tapatinamos.

Kadangi kyla abejonių dėl šių kriterijų santykio, valstybės narės, įgyvendindamos direktyvą, taip pat skirtingai įgyvendino direktyvos 93/13/EEB 3 straipsnio 1 dalį. Pavyzdžiui, Vokietijoje didelis dėmesys skiriamas sąžiningumo reikalavimui, o ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai iš viso neminimas.³⁷ Prancūzijoje prie nesąžiningumo kriterijų yra įtvirtintas ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai. Nors sąžiningumo reikalavimas egzistuoja Prancūzijoje kaip bendras aiškinimo principas, tačiau jis nenaudojamas vertinant nesąžiningas sąlygas. Sąžiningumo reikalavimas buvo tyčia neperkeltas remiantis ta nuostata, jog verslininkas, kuris kėsina sukelti šalių teisių ir pareigų pusiausvyros pažeidimą, negali elgtis sąžiningai.³⁸

³⁴ SCHULTE-NOLKE, Hans; TWIGG-FLESNER, Christian; EBERS, Martin. *EC Consumer Law Compendium - Comparative Analysis* [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2007-10-20], p. 371. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/consumers/rights/cons_acquis_en.htm# comp>

³⁵ *Ibid.*, p. 371

³⁶ *Ibid.*, p. 372

³⁷ *Ibid.*, p. 375

³⁸ *Ibid.*, p. 375

Pažymėtina, jog Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse sąžiningumo reikalavimo, nustatant, ar vartojimo sutarties sąlyga yra nesąžininga, taip pat nėra. 2000 m. rugsėjo 19 d. redakcijos Vartotojų teisių gynimo įstatymo 11 straipsnio 2 dalyje buvo įtvirtinta norma, jog „Nesąžiningomis sąlygomis gali būti pripažintos ir kitokios sutarties sąlygos, jeigu jos priešingos geros valios reikalavimams ir sudaro sąlygas pardavėjo ar paslaugų teikėjo ir vartotojo abipusių teisių ir pareigų nelygybei vartotojo nenaudai.“ 2007 m. sausio 12 d. priėmus Vartotojų teisių apsaugos įstatymą šios normos nebeliko. Taigi galima daryti išvadą, kad direktyvos 93/13/EEB 3 straipsnio 1 dalis nėra pilnai įgyvendinta. Nors Civilinio kodekso 6.188 straipsnyje nėra sąžiningumo reikalavimo, tačiau tai svarbus kriterijus, nustatant, ar tam tikra vartojimo sutarties sąlyga gali būti pripažinta nesąžininga.

Kaip vienoje iš bylų pripažino Liono apeliacinis teismas, vartotojų gynimo įstatymas turi būti aiškinamas direktyvos 93/13/EEB „šviesoje“.³⁹ Todėl net ir neperkėlus į nacionalinę teisę vieno iš šių kriterijų, būtina atsižvelgti į direktyvoje 93/13/EEB pateiktą nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų sampratą.

Nors, kaip jau buvo minėta, sąžiningumo reikalavimas apima ne vien tik pusiausvyros tarp sutarties šalių teisių ir pareigų pažeidimą, tačiau šie du kriterijai yra gana glaudžiai susiję vienas su kitu ir todėl dažnai teismų praktikoje konstatuojamas abiejų pažeidimas. Taigi ir šių kriterijų sampratos tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje yra persipynusios.

4.2.1 Sąžiningumo reikalavimo samprata

Sąžiningumo reikalavimo kriterijaus samprata nėra įtvirtinta nei direktyvoje 93/13/EEB, nei nacionaliniame teisės akte, ginančiame vartotojų teises. Kadangi nėra apibrėžtos sąlygos, kuriomis remiantis galima būtų atskleisti sąžiningumo reikalavimo turinį, todėl analizuojant šį kriterijų reikia vadovautis teismų praktikoje pateiktais išaiškinimais.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš nutarčių pažymėjo, kad „Prievolės šalys privalo elgtis sąžiningai, protingai ir teisingai tiek prievolės atsiradimo ir egzistavimo, tiek ir jos vykdymo ar pasibaigimo metu <...> Teisingumas, protingumas, sąžiningumas yra teisės principai, būdingi tiek visai civilinei teisei, tiek konkrečioms jos institutams (Civilinio kodekso 1.5, 6.38, 6.200 straipsniai); jie galioja be išlygų visais

³⁹ Court d'appel de Lyon (FR) 1998-09-18 *LOCAM v. Cornillon* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-10-23]. Prieiga per internetą: <http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=77>

prievolinių santykių raidos etapais, gali kisti nebent jų turinys. Prievolės vykdymas yra prievolės šalių tikslų įgyvendinimas. Sąžiningumo prievoliniuose santykiuose reikalavimas reiškia pareigą vykdant prievolę būti pakankamai apdairiam ir rūpestingam, kad būtų pasiektas tikslas – prievolė tinkamai įvykdyta. Nurodytų universaliųjų civilinės teisės principų turinys gali priklausyti ir nuo prievolės rūšies; pavyzdžiui, prievolėms, atsirandančioms iš vartojimo sutarčių, keliami didesni sąžiningumo ir teisingumo reikalavimai (Civilinio kodekso 6.188 straipsnis).⁴⁰

Taigi sąžiningumo reikalavimas egzistuoja visuose prievolės vykdymo etapuose, todėl pardavėjas ar paslaugų teikėjas turi būti sąžiningas tiek prieš sudarant sutartį su vartotoju, tiek ir sudarymo bei vykdymo metu. Pardavėjas ar paslaugų teikėjas iš vartotojo, kaip silpnesnės šalies, neturi pasipelnyti ar atsidurti geresnėje padėtyje vien dėl vartotojo neišprusimo, teisinių žinių trūkumo ir pan. Todėl ir sudarant sutartis su vartotoju pardavėjui ar paslaugų teikėjui keliami didesni sąžiningumo reikalavimai.

Lordų rūmai viename iš sprendimų nagrinėjo sąžiningumo reikalavimo aspektus. Teisėjas Bingham pažymėjo, kad sąžiningumas apima sąžiningą ir atvirą elgesį. Atvirumas reikalauja, kad sąlygos būtų išreikštos pilnai, aiškiai ir suprantamai, be jokių paslėptų sąstū ar pinklių. Atitinkamas išskirtinumas turi būti suteikiamas toms sąlygoms, kurios gali būti nepalankios vartotojui. Sąžiningas elgesys reikalauja, kad pardavėjas ar paslaugų teikėjas neturi, nesvarbu tyčia ar nesąmoningai, gauti naudos dėl vartotojo sunkumų, neturto, patirties stokos, nesusipažinimo su sutarties dalyku, silpnų derybinių pozicijų. Teisėjas Steyn pridūrė, kad sąžiningumo reikalavimas yra esminis, o ne vien tik procedūrinis reikalavimas.⁴¹

Kaip matyti, sąžiningumo reikalavimas nustato pareigą pardavėjui ar paslaugų teikėjui tinkamai informuoti vartotoją apie sutarties sąlygas, ypač didelį dėmesį teikiant toms sąlygoms, kurios gali sukelti vartotojui neigiamų pasekmių. Taip pat, atsižvelgiant į sąžiningumo reikalavimą, draudžiama pardavėjui ar paslaugų teikėjui piktnaudžiauti savo padėtimi taip padarant žalos vartotojui.

Sąžiningumo reikalavimas yra platus kriterijus, apimantis daugelį aspektų. Todėl kiekviena vartojimo sutarties sąlyga, vertinant jos sąžiningumą pagal šį kriterijų, turi būti analizuojama atsižvelgiant į konkrečią situaciją.

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje *R. J. v. UAB „Ginta ir partneriai“*, Nr. 3K-3-72/2007, kat. 25.3; 42.4

⁴¹ House of Lords (UK) 2001-10-25 *Director-General of Fair Trading v First National Bank plc*, UKHL 2001, 52; ALL ER 2001, 97

4.2.2 Ryškaus neatitikimo tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai samprata

Kitas kriterijus nustatant, ar tam tikra vartojimo sutarties sąlyga yra nesąžininga, - ryškaus neatitikimo tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai atsiradimas. Kaip jau buvo minėta, šis kriterijus yra glaudžiai susijęs su sąžiningumo reikalavimu.

Pabrėžtina, kad „šalių teisių ir pareigų pusiausvyra“ neapima esminių sutarties sąlygų, apibrėžiančių sutarties dalyką ar kainos nustatymą, nes šios sąlygos nėra vertinamos nesąžiningumo požiūriu. Šis nesąžiningumo nustatymo kriterijus taikomas likusioms teisėms ir pareigoms, kurios kyla iš sutarties. Pusiausvyros pažeidimas visų pirma gali būti, jei sutartyje yra sąlygos, kurios, esant vienodoms aplinkybėms, numato skirtingas pareigas šalims. Tačiau pusiausvyros pažeidimas negali būti nustatomas neatsižvelgiant į teisinę situaciją. Vartotojo padėtis turi būti palyginama su ta padėtimi, kurioje jis būtų, jei tokia sutarties sąlyga neegzistotų. Taip pat sutarties sąlyga turi būti nagrinėjama remiantis nacionaline valstybės narės teise. Pusiausvyros pažeidimas pakenkiant vartotojo interesams bus tik tuomet, jei nacionalinė teisė yra palankesnė vartotojui negu sutarties sąlyga.⁴²

Ryškaus neatitikimo tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų samprata pateikta viename iš Belgijos teismo sprendimų. Teismas pažymėjo, kad vien tas faktas, jog sutarties sąlyga sukelia vartotojui neigiamas pasekmes, dar nereiškia, jog dėl šios sąlygos atsiranda pusiausvyros pažeidimas tarp sutarties šalių teisių ir pareigų. Teisminė tokių sąlygų kontrolė turi būti paremta visapusišku sutartinių įsipareigojimų nagrinėjimu. Pusiausvyros pažeidimas turi būti konstatuojamas atsižvelgiant į visas sutartyje reglamentuotas pareigas. Teisminė kontrolė turi apsiriboti įvertinimu, kokia situacija būtų, jeigu nebūtų ginčijamos sąlygos ir ar tokioje situacijoje nebeatsirastų ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų.⁴³

Taigi vien tai, kad tam tikra sąlyga nėra palanki vartotojui, negali būti vienareikšmiškai laikoma kaip sukelianti ryškų neatitikimą tarp sutarties šalių teisių ir pareigų. Kita vertus, turi būti konstatuojama, kad pardavėjas ar paslaugų teikėjas nepagrįstai negaus naudos ar neįgis pranašumo dėl tokios sąlygos egzistavimo. Kiekvienu atveju teismas neturi apsiriboti vien tik konkrečios sąlygos nagrinėjimu, tik atsižvelgus į

⁴² *Cit. op.* 34, p. 371

⁴³ Hof van Beroep Brussel (BE) 1999-03-23 *ASLK Bank NV v. federatie van Verzekeringsmakelaar* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-10-30]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=144>

konkrečią teisinę situaciją, kitas sutarties nuostatas galima konstatuoti, ar tam tikra sąlyga pažeidžia sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą.

Ryškus neatitikimas bus tuomet, kai sąlyga tiek reikšminga pardavėjo ar paslaugų teikėjo atžvilgiu, kadangi perkelia šalių teises ir pareigas ryškiai jo naudai. Tai gali būti suteikiant pardavėjui ar paslaugų teikėjui palankią pasirinkimo teisę ar galią, arba perkeliant vartotojui jam nepalankią naštą, riziką arba pareigą. Bet kuriuo atveju ryškus neatitikimas turi būti vartotojo nenaudai; ryškus neatitikimas pardavėjo ar paslaugų teikėjo nenaudai, laikant jį stipresne sutarties šalimi, nėra laikomas blogybe.⁴⁴

Nagrinėjant pusiausvyros tarp šalių teisių ir pareigų pažeidimo turinį galima vadovautis ir Civilinio kodekso 6.228 straipsnio 1 dalyje pateikta esminės šalių nelygybės samprata. Kaip teigiama šioje normoje, „turi būti atsižvelgiama ir į tai, jog viena šalis nesąžiningai pasinaudojo tuo, kad kita šalis nuo jos priklauso, turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinių poreikių, yra ekonomiškai silpna, neinformuota, nepatyrusi, veikia neapdairiai, neturi derybų patirties...“ Civilinio kodekso 6.228 straipsnyje yra įtvirtintas neišsamus sąrašas kriterijų, kuriais vadovaujantis teismas gali pripažinti, jog buvo pažeista pusiausvyra tarp sutarties šalių teisių ir pareigų.

„Sprendžiant, ar šalių nelygybė esminė, būtina atsižvelgti į daugelį faktinių aplinkybių – sutarties rūšį, pobūdį, tikslą, šalių tarpusavio santykius, jų patirtį <...> Taigi tai yra fakto klausimas. <...> šalių nelygybė turi būti ne tik esminė, bet ir nepateisinama. Tokia esminė šalių nelygybė gali būti pateisinama ar ne, reikia spręsti atsižvelgiant į šalių padėtį. Jeigu viena šalis įgijo esminį pranašumą nesąžiningai pasinaudojusi savo patirtimi, kitos šalies nepritekliais, ekonominiais sunkumais, priklausomybe, nepatyrimu ir t.t., tokia nelygybė nepateisinama ir galima taikyti šį straipsnį.“⁴⁵

Pažymėtina, kad daugelis Civilinio kodekso 6.228 straipsnyje bei Civilinio kodekso komentare pateiktų esminės šalių nelygybės atvejų atitinka teismų praktikoje apibrėžtus sąžiningumo reikalavimo pažeidimus. Taigi tai tik dar kartą patvirtina šių dviejų kriterijų glaudų santykį. Dėl šios priežasties toliau pateikiama teismų praktika, susijusi su sąžiningumo reikalavimo pažeidimu bei ryškaus neatitikimo tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų atsiradimu, analizuojama kartu.

⁴⁴ House of Lords (UK) 2001-10-25 *Director-General of Fair Trading v First National Bank plc*, UKHL 2001, 52; ALL ER 2001, 97

⁴⁵ MIKELĖNAS, Valentinas, *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmasis leidimas. Vilnius, 2003. 1 tomas. P. 305

4.2.3 Sąžiningumo reikalavimo ir ryškaus neatitikimo tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų interpretavimas teismų praktikoje

Nemažai vartojimo sutarčių sąlygų, susijusių su šių kriterijų pažeidimu, yra sutartyse, pasirašytose tarp vartotojo ir banko.

Ispanijos teismas paskolos sutarties sąlygą, pagal kurią palūkanos turėjo būti visuomet apvalinamos banko naudai, pripažino nesąžininga. Kaip vienu iš nesąžiningumo nustatymo argumentų teismas pasisakė, jog ši sąlyga prieštarauja sąžiningumo reikalavimui sukurdamą objektyvų permokėjimą grąžinant paskolą, sukeldama nepateisinamą žalą bei pusiausvyros pažeidimą, kadangi buvo galima nustatyti labiau tinkamą apvalinimo sistemą (pavyzdžiui, apvalinant į didesnę ar mažesnę pusę remiantis matematinėmis apvalinimo taisyklėmis).⁴⁶ Analogiškoje situacijoje Austrijos teismas taip pat konstatavo, kad kainos nustatymo sąlygos turi būti bešališkos, kas reiškia, jog paslaugų teikėjas taip pat privalo atitinkamai sumažinti kainą. Reikalavimas, kad abi šalys būtų vertinamos vienodai, reiškia, jog apvalinimo atveju atitinkama suma priklausomai nuo situacijos gali būti apvalinama tiek į didesnę pusę, tiek į mažesnę.⁴⁷

Lenkijoje asmuo turėjo sąskaitą banke, už kurios administravimą kas mėnesį mokėjo nustatytą mokestį. Be to, už kiekvieną pinigų paėmimą iš sąskaitos vartotojas turėjo mokėti papildomai. Teismas pripažino, kad mokestis už kiekvieną pinigų paėmimą iš sąskaitos, kai papildomai kas mėnesį buvo mokamas administravimo mokestis, buvo nesąžininga sutarties sąlyga. Tokia praktika, anot teismo, suteikė bankui galimybę gauti pernelyg daug pelno bei sumažindavo klientų turimas lėšas sąskaitose. Nors teismas ir pripažino banko teisę imti mokestį iš klientų už įvairias banko sąskaitų operacijas, tačiau šiuo konkrečiu atveju toks mokestis aiškiai pažeidė vartotojų interesus, todėl tokie banko veiksmai laikomi priešingi sąžiningumo reikalavimui. Vartotojas atsidūrė tokioje situacijoje, kai turėjo mokėti du kartus už tą pačią paslaugą.⁴⁸

Lenkijoje teismas nagrinėjo banko standartines sąlygas, kurių viena numatė, jog jeigu skundas bankui atmetamas arba tik iš dalies patenkinamas, klientas be kitų išlaidų turi sumokėti 20 zlotų baudą. Teismas pasisakė, kad banko teisė reikalauti iš vartotojų

⁴⁶ Juzgado de Primera Instancia Barcelona (ES) 2003-10-17 “*Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios*” (*Ausbanc Consumo*) v. “*Caixa d’Estalvis de Catalunya*”, Rep. Jur. Arandazi 2003, AC 2003/1625

⁴⁷ Oberster Gerichtshof (AT) 2002-11-20 5 Ob 266/02g, Entscheidungen des österreichischen Obersten Gerichtshofes in Zivil- (und Justizverwaltungs-) sachen 2002, Entscheidungs-Nr. 154

⁴⁸ Sąd Antymonopolowy (PL) 2002-05-13 XVII Amc 39/01 *Claimant: not specified, Defendant: BIG Bank Gdański S.A.* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-11-10]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=323>

sumokėti baudą, jeigu jų skundas buvo nepagrįstas, yra nesąžininga, nes tai reikštų nesąžiningą pasipelnymą iš ekonomiškai silpnesnės šalies.⁴⁹

Kaip matyti iš šių bylų, tokios sąlygos, kurios numatė nepagrįstą naudą bankui, buvo pripažintos prieštaraujančiomis sąžiningumo reikalavimui bei pažeidžiančiomis šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą. Vartotojas, kaip silpnesnė ir mažiau patyrusi sutarties šalis, neturi patirti nepagrįstų išlaidų.

Pusiausvyros tarp šalių teisių ir pareigų pažeidimu galima laikyti ir tokius atvejus, kai pardavėjas ar paslaugų teikėjas riboja ar panaikina savo atsakomybę už atsiradusią žalą, kai vartotojas yra įpareigotas pagal sutartį prisiimti visą atsakomybę. Todėl tokia banko sutarties sąlyga, pagal kurią vartotojas prisiima visą atsakomybę už bet kokią žalą, atsiradusią dėl kreditinės kortelės pamečimo ar pavogimo, neatsižvelgiant į kaltę, pripažinta nesąžininga, kadangi visos atsakomybės nustatymas vartotojui, neatsižvelgiant ar jis yra kaltas dėl žalos atsiradimo, sukelia pusiausvyros pažeidimą vartotojo nenaudai.⁵⁰

Belgijoje banko darbuotojas atliko pavedimą iš vienos sąskaitos į kitą. Prašymas atlikti pavedimą buvo pateiktas ne nustatytos formos prašymu, bet laišku. Sąskaitos turėtojas ir anksčiau siūsdavo tokius laiškus, prašydamas atlikti pavedimą. Parašas paskutiniajame laiške buvo toks pats kaip ir ankstesniuose, tačiau šiame laiške buvo keletas rašybos klaidų ir jis buvo parašytas prasta prancūzų kalba, ko nebuvo ankstesniuose laiškuose. Sąskaitos turėtojas paneigė, jog jis rašė paskutinįjį laišką, ir padavė banką į teismą reikalaudamas grąžinti pervestus pinigus. Banko ir sąskaitos turėtojo pasirašytoje sutartyje buvo nuostatos, pagal kurias bankas buvo atsakingas už parašo identifikavimą tik tais atvejais, kai jis padarė rimtą klaidą. Taip pat buvo numatyta, jog sąskaitos turėtojas prisiima visą atsakomybę už pasekmes, atsiradusias dėl neteisingų ar netikrų dokumentų (už kurių, jeigu jie parašyti užsienio valstybėje, autentiškumą, galiojimą, vertimą bankas neatsako) naudojimo. Remdamasis antrąja sąlyga teismas argumentavo, jog jis turėjo tik patikrinti parašą bei sąskaitos likutį prieš atlikdamas pinigų pervedimą ir dėl šio pervedimo neatsako. Tačiau teismas pripažino, kad apribodamas savo atsakomybę tik parašo bei sąskaitos likučio kontrole bankas pašalina iš sutarties esmines sąlygas. Tokie banko veiksmai sukelia ryškų neatitikimą tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų. Teismas konstatavo, jog bankas negali remtis šia sutarties sąlyga neigiant savo atsakomybę, kadangi ši sąlyga yra nesąžininga. Įvykdydamas prašymą prieš tai neišsiaiškinęs daugelio įtarimų keliančių dalykų, kurie galėjo atskleisti faktą, jog laišką

⁴⁹ Sąd Antymonopolowy (PL) 2002-09-30 T XVII Amc 47/01 *Head of the Office for the Protection of Competition and Consumers v. Powszechna Kasa* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-11-10]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=324 >

⁵⁰ Areios Pagos (EL) Areios Pagos 1219/2001, DEE 2001, 1128; EEmpD 2001, 529; EpiskEMpD 2001, 663

rašė ne sąskaitos turėtojas, bankas pažeidė sutartį ir todėl teismas pripažino jį atsakingu už padarytą žalą.⁵¹ Šioje byloje buvo konstatuota, kad atsakomybės ribojimas, kai tai susiję su pagrindiniu sutarties įsipareigojimu, sukelia ryškų neatitikimą tarp sutarties šalių teisių ir pareigų.

Taip pat kaip vieną iš sąžiningumo aspektų galima paminėti ir tokią pareigą pardavėjui ar paslaugų teikėjui – vartotojas turi būti informuotas apie mokesčio nustatymo kriterijus, kad žinotų, kokių pagrindu iš jo reikalaujama sumokėti už tam tikras paslaugas. Šią pareigą pagrindžia ir teismų praktika. Ispanijoje 2004 metais pirmą kartą teismas pripažino nesąžininga sąlygą, pagal kurią automobilių stovėjimo aikštelės mokestis buvo imamas už valandą, nors automobilis stovėjo tik keletą minučių. Teismas atmetė argumentą, kad toks mokesčio nustatymas yra nulemtas sutarties laisvės principo bei laisvės nustatyti kainą. Teismas pažymėjo, jog parkavimo tarifų nustatymas nėra draudžiamas, bet tokių veiksmų laisvė yra apribota privalomų taisyklių, ypač taisyklių, reglamentuojančių sutarčių pusiausvyrą apsaugant vartotojus. Taip pat buvo atmestas argumentas, jog ši sąlyga yra esminė sutarties sąlyga ir todėl ji negali būti vertinama nesąžiningumo aspektu (kaip kad numatyta direktyvos 93/13/EEB 4 straipsnio 2 dalyje). Teismas pabrėžė, jog ši sąlyga negali būti suprantama kaip esminė, priešingai, ji yra neesminė ir todėl gali būti vertinamas jos nesąžiningumas. Toks dirbtinis, stokojantis teisinio pagrindimo valandinio tarifo nustatymas nėra esminis sutarties elementas.

Nagrinėjama sutarties sąlyga buvo pripažinta nesąžininga, nes ji prieštaravo sąžiningumo reikalavimui ir sukėlė pusiausvyros pažeidimą vartotojo nenaudai. Vartotojas, įvykdęs pareigą sumokėti, už tai negauna jokių paslaugų iš verslininko. Toks nepateisinamas, objektyvus permokėjimas (mokėjimas už nieką) sukelia pusiausvyros pažeidimą tarp sutarties šalių pareigų ir todėl tokia sutarties sąlyga yra nesąžininga ir niekinė.⁵²

Kitas svarbus sąžiningumo reikalavimo aspektas yra tinkamas vartotojo informavimas apie sąlygas, kurios gali būti jam nenaudingos. Tik taip jis žinos, kokios neigiamos pasekmės gali iškilti vienoj ar kitoj situacijoj. Todėl tokios sutarties sąlygos, kurios galėjo suklaidinti vartotoją, ar numatančios kitai sutarties šaliai teisę vienašališkai imtis tam tikrų veiksmų neinformuojant apie tai vartotojo, teismų pripažįstamos nesąžiningomis.

⁵¹ Cour d'appel de Mons (BE) 1999-03-29 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-11-10]. Prieiga per internetą: <http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=144>

⁵² Juzgado de Primera Instancia Madrid (ES) 2004-03-20 *Spanish Ministry of Health and Consume v "Parking Campillo" and others* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-11-16]. Prieiga per internetą: <http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=200>

Lenkijoje buvo nagrinėta byla dėl sutarties ir banko taisyklių prieštaravimo. Pasirašydami sutartį dėl banko sąskaitos vartotojai galėjo susidaryti įspūdį, kad tokia sutartis jau sudaryta, tačiau to paties banko taisyklės numatė, jog sutartis laikoma sudaryta tik nuo to momento, kai bankas ją patvirtindavo. Teismas pripažino, kad atsižvelgiant į sutarties tekstą bei sutarties sąlygų ir banko taisyklių prieštarumą, susidarė nežinomybė dėl vartotojo teisinės padėties, susijusios su esminiu dalyku – klausimu, ar sutartis iš tikrųjų buvo sudaryta (ir kada) ar nebuvo (ir todėl tokios sutarties pasirašymas neturėjo jokios teisinės reikšmės). Tokia nežinomybė, anot teismo, sukėlė rimtas pasekmes: ji pažeidė abipusį pasitikėjimą ir sutarties šalių lygybės principą. Tokia situacija yra laikoma priešinga sąžiningumo principui ir žymiai pažeidžianti vartotojo interesus.⁵³

Graikijos teismas pripažino, kad sutarties sąlyga, numatanti bankui teisę vienašališkai nustatyti mokestį už teikiamas paslaugas neinformuojant vartotojo apie mokesčio nustatymo kriterijus, yra nesąžininga kaip sukelianti ryškų neatitikimą tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų. Teismas argumentavo, jog ši sąlyga leido bankui nustatyti mokestį vienašališkai ir savavališkai, tuo tarpu kita sutarties šalis nieko nežinojo apie kriterijus, kuriais buvo remtasi nustatant mokesčius. Dėl šių priežasčių vartotojas negalėjo gauti aiškios ir nedviprasmiškos informacijos apie savo finansinius įsipareigojimus.⁵⁴

Ispanijos teismas taip pat pripažino prieštaraujančias sąžiningumo reikalavimui tokias sąlygas, kaip atimančias iš vartotojo teisę sužinoti, kokie mokesčiai bus iš jo reikalaujami; įpareigojančias vartotoją padengti visas bylinėjimosi teisme išlaidas, ne tik susijusias su vartotojo advokato teikiamomis paslaugomis, bet ir su banko advokato, neatsižvelgiant į tai, kokia bus bylos baigtis; panaikinančią banko atsakomybę, jei bankomatas dėl gedimo neišduoda prašomų pinigų, nors pateiktas kvitas rodo, jog reikalavimas yra įvykdytas.⁵⁵

Italijos teismo nesąžiningomis buvo pripažintos tokios sutarčių sąlygos: suteikiančios bankui teisę nutraukti sutartį su vartotoju be jokios pateisinamos priežasties ir be jokio įspėjimo; suteikiančios teisę bankui vienašališkai nuspręsti kaip elgtis, tais

⁵³ Sąd Najwyższy (PL) 2004-10-06 SN T I CK 162/04 *Katarzyna and Wiesław B. v Bank Handlowy w W. S.A.*, M. Prawn. 2004, Vol. 21, 966

⁵⁴ Areios Pagos (EL) Areios Pagos 1219/2001, DEE 2001, 1128; EEmpD 2001, 529; EpiskEMpD 2001, 663

⁵⁵ Audiencia Provincial Madrid (ES) 2005-05-11 “*Organización de Consumidores y Usuarios, OCU*” v “*B.B.V.A*”, “*Bankinter, S. A.*”, “*Caja de Ahorros y Montes de Piedad de Madrid*” and “*Banco Santander Central Hispano*”[interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-11-18]. Prieiga per internetą: <http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=199>

atvejais, kai vartotojas apie tai nieko nepasisakė; panaikinančios banko atsakomybę už vartotojo turto, saugomo banko seife, praradimą ar žuvimą.⁵⁶

Vokietijos teismas taip pat nagrinėjo sutarčių, pasirašytų tarp vartotojo ir banko, sąlygų sąžiningumą. Teismas nesąžiningomis pripažino tokias sąlygas, kaip pavyzdžiui, panaikinančias banko atsakomybę už žalą, padarytą dėl nedidelio nerūpestingumo (angl. – *minor negligence*); suteikiančias teisę kiekvienam banko partneriui nutraukti sudarytą sutartį banko vardu. Šios sąlygos buvo pripažintos pažeidžiančiomis sąžiningumo reikalavimą. Tačiau iš kitos pusės tinkamomis teismas pripažino sąlygas, numatančias, kad bankas turi teisę nutraukti sutartį, jeigu vartotojo finansinė padėtis pablogėjo tiek, kad kyla grėsmė, jog nebus įvykdyti bankui prisiimti įsipareigojimai; suteikiančias bankui teisę nutraukti sutartį, jeigu vartotojas bankui pateikė klaidingą informaciją apie savo finansinę situaciją ar apie kitas svarbias aplinkybes.⁵⁷

Kaip matyti iš šių sąlygų, užtikrinant sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą turi būti laikomasi proporcingumo principo. Tais atvejais, kai vartotojas netinkamai vykdo sutartinius įsipareigojimus ar pažeidžia sutarties reikalavimus, kita šalis turi teisę imtis atitinkamų priemonių ir tokie veiksmai teismo nebus laikomi kaip prieštaraujantys sąžiningumo reikalavimui ar sukeltantys ryškų neatitikimą tarp sutarties šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai. Žinoma, banko veiksmai turi būti proporcingi vartotojo padarytiems sutarties pažeidimams. Tokios pačios nuostatos laikosi ir Graikijos teismas vienoje iš bylų vertindamas banko sutarties sąlygą, pagal kurią bankas turėjo teisę reikalauti sumokėti visą negrąžintą paskolą, jeigu vartotojas keturis mėnesius sumoka įmokas praleidęs terminą. Šiuo atveju teismas pripažino, kad tokia sąlyga nesukėlė teisių ir pareigų pusiausvyros pažeidimo vartotojo atžvilgiu, kadangi tokie sąlygoje įtvirtinti vartotojo veiksmai laikomi esminiu sutarties pažeidimu ir banko reikalavimas buvo proporcingas šiems pažeidimams.⁵⁸ Pažymėtina, kad pareigą elgtis sąžiningai turi ne tik pardavėjas ar paslaugų teikėjas, bet ir vartotojas. Vartotojo teisės nėra ir negali būti absoliutinamos. Nors vartotojas ir yra silpnesnė sutarties šalis, tačiau jam pažeidus sutarties sąlygas, kita sutarties šalis turi teisę imtis veiksmų, kurie būtų proporcingi padarytam pažeidimui.

Paminėtinos ir kitos bylos, kuriose atskleidžiami praktiniai sąžiningumo reikalavimo ir ryškaus neatitikimo tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų aspektai.

⁵⁶ Tribunale Roma (IT) 2000-01-21 *Movimento federativo democratico e altro v. Associazione Bancaria Italiana (ABI) e altro*, Banca borsa tid. cred. 2000, 207

⁵⁷ Oberster Gerichtshof (AT) 2002-11-19 4 Ob 179/02f, Entscheidungen des österreichischen Obersten Gerichtshofes in Zivil- (und Justizverwaltungs-) sachen 2002, Entscheidungs-Nr. 153

⁵⁸ Areios Pagos (EL) Areios Pagos 1219/2001, DEE 2001, 1128; EEmpD 2001, 529; EpiskEMpD 2001, 663

Vengrijos teismas nagrinėjo situaciją, kai mobiliojo ryšio bendrovė Vodafone garantavo savo klientams neribotą naudojimąsi internetu bei įsipareigojo 12 mėnesių nekeisti paslaugų kainų. Tačiau po kelių mėnesių bendrovė vienašališkai pakoregavo daugelio sutarčių standartines sąlygas. Bendrovė pakeitė neribotą naudojimąsi internetu nauja sąlyga, pagal kurią pasiliko sau teisę riboti arba atšaukti šią paslaugą. Vartotojams, kurie norėjo nutraukti tokias pakeistas sutartis anksčiau laiko, buvo numatyti nutraukimo mokesčiai. Teismas konstatavo, kad pagal naują sąlygą bendrovė pasiliko sau teisę riboti teikiamą paslaugą visiems vartotojams nepriklausomai nuo to, kieno tai buvo kaltė. Teismo nuomone, vienašališkas sutarties pakeitimas nėra laikomas nepriimtiniu *per se*, tačiau šiuo atveju, neatsižvelgiant į tai, ar vartotojas pažeidė sutarties reikalavimus, paslauga buvo ribojama visiems vartotojams be išimties. Tokiu būdu bendrovė pažeidė sąžiningumo reikalavimą ir todėl tokia sutarties sąlyga teismo buvo pripažinta nesąžininga.⁵⁹

Vokietijoje vienos draudimo kompanijos atostogų draudimo sutartyje buvo įtvirtinta sąlyga, pagal kurią neapmokamos išlaidos, susijusios su apžiūra ar gydymu dėl nėštumo, gimdymo ar aborto. Tokie atvejai nebuvo kompensuojami pagal pasirašytą draudimo sutartį net ir tuo atveju, jei jų nebuvo galima numatyti. Teismas pripažino, kad tokios sutarties sąlygos neproporcingai pažeidžia vartotojo interesus ir yra priešingos sąžiningumo reikalavimui.⁶⁰

Kita situacija, susijusi su automobilių stovėjimo aikštelėmis, iškilo Austrijoje. Austrijos vartotojų asociacija padavė į teismą paslaugų teikėją, kuris nuomojo stovėjimo vietas garažuose. Viena iš ginčijamų sąlygų buvo tai, jog jeigu klientas pastatys savo automobilį už jam skirtos vietos, nuomotojas turi teisę užblokuoti automobilį užtikrinant finansinių reikalavimų patenkinimą, perkelti automobilį (kliento sąskaita) į pažymėtą vietą bei pareikalauti iš kliento visų išlaidų apmokėjimo. Teismas, priimdamas sprendimą, rėmėsi blogiausio scenarijaus vartotojo atžvilgiu buvimu bei ta aplinkybe, jog nėra jokios galimybės sumažinti ginčijamos sutarties sąlygos apimties. Remdamasis šiais principais Austrijos teismas pripažino, kad sąlyga – nuomotojas gali pareikalauti iš vartotojo apmokėti visas išlaidas, jeigu jo automobilis buvo už pažymėtos parkavimo vietos (net ir per padangos plotį) – sukėlė žymią diskriminaciją vartotojo atžvilgiu. Taip pat buvo konstatuota, kad vartotojas yra žymiai diskriminuojamas, jeigu nėra jokių galimybių nukrypti nuo sutartyje įtvirtintų reikalavimų. Paslaugų teikėjas nepateikė jokių argumentų,

⁵⁹ Fővárosi Bíróság (HU) 2004-07-01 OFE (Klāger I.) v. Vodafone Rt. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-02]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=370 >

⁶⁰ Bundesgerichtshof (DE) 2000-11-22 IV ZR 235/99, NJW 2001, 1132-1134

kodėl net ir esant nežymiam pažeidimui vartotojas privalo mokėti sąlygoje nurodytą baudą.⁶¹

Belgijoje tarp šalių pasirašytoje sutartyje buvo numatyta, jog bet koks pavėluotas mokėjimas suteikia teisę reikalauti papildomos 15% kompensacijos, kuri negali būti mažesnė nei 37 eurai. Teismas pripažino, jog šita sąlyga yra nesąžininga, kadangi ji nustato tokią pareigą vartotojui, jeigu jis neįvykdo prisiimtų reikalavimų, tačiau nenumato paslaugų teikėjui tokios pačios pareigos sumokėti kompensaciją, jeigu jis pažeidžia sutarties reikalavimus.⁶² Tokiu būdu dėl šios sutarties atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai.

Tačiau tokios sutarties sąlygos, kurios numato neigiamus padarinius ne tik vartotojui, bet ir kitai sutarties šaliai, teismų nepripažįstamos kaip pažeidžiančios sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą. Šiuo atveju svarbu tai, kad suvaržymų patiria abi šalys. Pavyzdžiui, Vokietijos Aukščiausiojo teismo nagrinėta gyvenamosios patalpos nuomos sutarties sąlyga, pagal kurią sutartis gali būti nutraukta nuo 2002 m. gruodžio 31 d. (ši data į sutartį buvo įrašyta ranka) per tris mėnesius. Taip pat sutartyje buvo numatyta, jog jeigu sutartis nenutraukiama, tuomet neterminuota sutartis lieka galioti praėjus šiam terminui. Teismas akcentavo, kad šiuo atveju nėra svarbu tai, ar tokia sutarties sąlyga buvo individualiai aptarta. Sąlyga, kuri numatė suvaržymų nutraukiant sutartį, buvo pripažinta sąžininga ir galiojančia, kadangi tokie apribojimai buvo numatyti abiem šalims. Kaip pažymėjo teismas, abipusis įprastos teisės nutraukti sutartį panaikinimas tam tikrą sutartimi nustatytą terminą yra leidžiamas.⁶³ Nors dėl tokios sutarties sąlygos neigiamų padarinių gali patirti vartotojas, kadangi nėra laisvas bet kada nutraukti gyvenamosios patalpos nuomos sutartį, tačiau, iš kitos pusės, ši sąlyga įpareigoja ir kitą sutarties šalį nenutraukti sutarties anksčiau nustatyto laiko ir taip apsaugomas vartotojas nuo nuomotojo piktnaudžiavimo. Šioje situacijoje šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą nebuvo pažeista.

Kadangi nagrinėjant, ar tam tikra sutarties sąlyga yra nesąžininga, būtina atsižvelgti į visą sutarties tekstą bei į susiklosčiusią teisinę situaciją, todėl net ir tos sutarties sąlygos, kurios numato neigiamas pasekmes tik vartotojui už sutarties nesilaikymą, nebūtinai laikomos nesąžiningomis. Todėl ir tokia sutarties sąlyga, kuri įpareigoja vartotoją sumokėti nekilnojamojo turto agentui komisini atlyginimą, jeigu vartotojas pažeidžia sutarties nuostatą, įgalinančią tik šiam vieninteliam agentui surasti

⁶¹ Oberster Gerichtshof (AT) 2001-01-17 6 Ob 324/00s, Österreichische Juristen-Zeitung 2001, Entscheidungs-Nr. 125

⁶² Commission de litiges voyages (BE) 2003-01-02 *Voyages I.D. Travel v. M. Ph. Bell*, DCCR 161-2003

⁶³ Bundesgerichtshof (DE) 2004-07-14 VIII ZR 294/03, WuM 2004, 543-544

pirkėją, nebuvo pripažinta kaip pažeidžianti sąžiningumo kriterijų. Teismas pažymėjo, kad potenciali žala vartotojui, jeigu agentas neįvykdo sutarties, negali būti apibrėžta iš anksto. Tai lemia, jog vartotojas esant šioms sąlygoms turi teisę reikalauti žalos atlyginimo bendrais pagrindais. Be to, aplinkybė, kad agentas, neįvykęs savo įsipareigojimų, negaus komisinio atlyginimo, gali būti traktuojama kaip lygiavertė, nors ir numanoma, sankcija paslaugų teikėjui.⁶⁴ Žinoma, galima sutikti su teismo nuomone, jog komisinio atlyginimo negavimas pažeidus sutartinius įsipareigojimus gali būti laikomas kaip sankcija agentui. Pabrėžtina, kad toks tiesioginis vienpusis pareigos sumokėti atitinkamą sumą pažeidus sutartį numatymas gali būti laikomas kaip pažeidžiančiu šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą. Teismas, konstatuodamas sąlygos sąžiningumą, rėmėsi ta nuostata, jog vartotojas patirtą žalą galės išreikalauti bendrais pagrindais. Tačiau tai apsunkintų vartotojo padėtį, kadangi reikėtų kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo, todėl tokia teismo argumentacija yra kritikuotina.

Sąžiningumo reikalavimą atitinka ir sutarties sąlygos, numatančios, kad visą sutarties vykdymo laikotarpį pardavėjas ar paslaugų teikėjas taikys tuos pačius reikalavimus. Todėl teismo buvo konstatuota, jog automobilio draudimo nuo vagystės ar žalos padarymo sutarties sąlyga, nustatanti kriterijus, pagal kuriuos yra apskaičiuojama automobilio vertė (šiuo atveju remiantis rinkos duomenimis ir atsižvelgiant į automobilio techninę būklę, nuvažiuotų kilometrų skaičių ir įrangą) negali būti laikoma nesąžininga, jeigu automobilio vertė remiantis tokiais pačiais kriterijais buvo apskaičiuota ir draudimo sutarties sudarymo metu (ir taip nustatant draudimo sumą), ir žalos atsiradimo metu (ir taip nustatant žalos atlyginimo dydį).⁶⁵

⁶⁴ Hof van Beroep Gent (BE) 2003-10-08 *Immostad b.v.b.a. v. Van Ammel G.* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-08]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=360>

⁶⁵ Sąd Najwyższy (PL) 2003-10-09 SN T V CK 277/02 *Grzegorz S. v. Towarzystwo Ubezpieczeń i Reasekuracji "Warta" S.A.*, OSNC, Vol. 11. 184

5 Skaidrumo principo įgyvendinimas pagal direktyvą 93/13/EEB

Skaidrumo principas yra aktualus kriterijus užtikrinant vartotojų teisių apsaugą. Tik esant suprantamoms ir aiškioms sutarties nuostatomis vartotojas galės suprasti sutarties esmę, įgyjamas teises bei prisiimamas pareigas. Skaidrumo principas yra glaudžiai susijęs su direktyvos 93/13/EEB 3 straipsnyje įtvirtintais nesąžiningumo nustatymo kriterijais. Direktyvoje 93/13/EEB šis principas atsispindi 4 ir 5 straipsniuose.

Direktyvos 93/13/EEB 4 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, kad nesąžiningumo vertinimo taisyklės nėra taikomos sutarties dalyką apibūdinančioms sąlygoms bei su parduotos prekės ar suteiktos paslaugos ir jų kainos atitikimu susijusioms sąlygoms. „Pavyzdžiui, sąlyga nėra nesąžininga vien dėl to, kad ji nustato per didelę kainą vartotojui, norinčiam pirkti tam tikrą prekę ar paslaugą. Tačiau sąlyga, kuri suteikia teisę pardavėjui ar paslaugų teikėjui vienašališkai didinti kainą po to, kai ji jau buvo suderėta, gali būti pripažinta nesąžininga.“⁶⁶

Nesąžiningumo kontrolę lemia tai, kad vartotojas negali daryti įtakos nustatant tam tikrą sutarties sąlygą. Šiuolaikinėje prekyboje yra vis mažiau galimybių derėtis dėl sutarties dalyką apibūdinančių sąlygų ar su kainos atitikimu susijusių sąlygų. Todėl kai kurių autorių nuomone šioms sąlygoms taip pat turėtų būti taikomi atitinkami nesąžiningumo nustatymo kriterijai, o ypač tose srityse, kur konkurencija nėra stipri.⁶⁷

Tačiau direktyvoje yra įtvirtintas apribojimas, kad tokioms sąlygoms netaikomos nesąžiningumo vertinimo taisyklės tik tais atvejais, jei šios sąlygos išreikštos aiškia ir suprantama kalba.

Taip pat direktyvos 93/13/EEB 5 straipsnyje nustatytas reikalavimas, kad rašytinės sutarties sąlygos turi būti išdėstytos aiškia ir suprantama kalba. Pažymėtina, kad šis reikalavimas taikomas „tiek spausdintinėms, tiek ranka rašytoms, taip pat elektroninių sutarčių individualiai neaptartoms sąlygoms.“⁶⁸

Tačiau direktyvoje nėra apibrėžtas šių reikalavimų turinys. Todėl „standartinių sąlygų naudotojas negali būti tikras, kiek „aišku“ yra aišku ir kiek „suprantama“ yra suprantama.“⁶⁹

⁶⁶ ZAŠČIURINSKAITĖ, Rasa. Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Justitia*, 2004, Nr. 2(50), p. 31

⁶⁷ *Cit. op.* 20, p. 97-98

⁶⁸ ZAŠČIURINSKAITĖ, Rasa. Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Justitia*, 2004, Nr. 2(50), p. 30

⁶⁹ BUBLIENĖ, Danguolė. Skaidrumo principas ir nesąžiningų sąlygų direktyva. *Teisė*, 2006, Nr. 58, p. 12

Sąvokos „aiški“ ir „suprantama“ papildo viena kitą ir yra sudėtinga jas atskirti. Sutarties sąlygos yra įtvirtintos aiškiai, jei nėra jokių dviprasmybių, nesusipratimų ar abejonių dėl sąlygos esmės, o suprantama sąlyga yra tuomet, kai vartotojas gali suvokti sąlygos turinį.

Reikalavimas, kad sąlyga būtų suformuluota „aiškia ir suprantama kalba“ apima formalųjį bei materialųjį kriterijus. Pagal formalųjį kriterijų aiški ir suprantama sąlyga turi būti suformuluota taip, kad vartotojas galėtų suvokti pagrindines teises ir pareigas. Tai apima išorinį sąlygos išdėstymą. Taigi sąlyga nebus išreikšta aiškiai ir suprantamai, jei išorinis dokumento vaizdas sudaro sunkumų vartotojui suvokti dokumento sandarą, dokumentas yra sunkiai įskaitomas ar nepagrįstai ilgas palyginus su sandorio svarba. Tuo tarpu materialusis kriterijus apima aiškios ir suprantamos kalbos reikalavimus. Taigi šiuo aspektu turi būti vengiama techninių žargonų, ilgų, sudėtingų sakinių ar netikslių teiginių. Šis kriterijus tam tikru laipsniu reiškia ir reikalavimą, kad sąlygos turi būti išreikštos vartotojui suvokiama kalba.⁷⁰

Kalba turi būti suprantama ne tik tuo požiūriu, kad vartotojui turi būti aiškūs sutartyje vartojami terminai, suprantama sakinių konstrukcija. Suprantamos kalbos reikalavimas yra ypač svarbus sudarant tarptautines sutartis. „Jei vartotojas nesupranta kalbos ar ją supranta labai silpnai, gali atsitikti taip, kad vartotojas prisiima pareigas ir įgyja teises nesuprasdamas ar mažai suprasdamas sutarties sąlygų turinį. Šis klausimas nėra išspręstas nei Europos Sąjungos teisės aktų lygmeniu, nei nacionaliniuose teisės aktuose. Jo neišsprendė ir Nesąžiningų sąlygų direktyva. <...> viena iš Nesąžiningų sąlygų direktyvos priėmimo priežasčių yra palengvinti vartotojams sudaryti tarptautinio pobūdžio sutartis, tačiau ši direktyva nesprendė kalbos problemos, o ji taip pat yra didelė kliūtis vartotojams sudaryti tarptautines sutartis <...> Tačiau net ir sutinkant, kad direktyva nenustato kalbos reikalavimo ir nesprendžia problemos palankiai vartotojui, akivaizdu, jog verslininkui išlieka pareiga paaiškinti sutarties sąlygų turinį suprantama vartotojui kalba.“⁷¹

Nagrinėjant ar tam tikra sąlyga yra suformuluota aiškia ir suprantama kalba, būtina atsižvelgti į vartotojo gebėjimą suprasti šią sąlygą.

Teisinėje literatūroje yra išskiriamos kelios vartotojo sampratos:

1) atsakingas vartotojas (angl. – *responsible consumer*). Toks vartotojas šneka keliomis kalbomis, sugeba priimti geresnius pasirinkimus, surinkti visą reikalingą informaciją ir moka pasirūpinti savo interesais skirtingose teisinėse aplinkose.

⁷⁰ *Cit. op.* 34, p. 396

⁷¹ BUBLIENĖ, Danguolė. Skaidrumo principas ir nesąžiningų sąlygų direktyva. *Teisė*, 2006, Nr. 58, p. 14-15

Atsižvelgiant į tokį vartotoją, skaidrumo principo reikalavimai gali būti ne tokie griežti, našta perkeliama vartotojui, o pardavėjas ar paslaugų teikėjas yra didelė apimtimi atleidžiamas nuo pareigos užtikrinti aiškumo ir suprantamumo reikalavimus;

2) silpnas vartotojas (angl. – *weak consumer*). Šią vartotojo sampratą pripažįsta daugelis Europos Sąjungos valstybių narių. Sutartiniuose santykiuose silpnas vartotojas yra asmuo, kuris nesugeba suprasti įstatymų, kadangi jų nežino. Tokiam vartotojui turi būti pateikiama paprasta ir aiški informacija apie jo teises. Skaidrumo principo reikalavimai ir visa našta šiuo atveju yra perkeliama pardavėjui ar paslaugų teikėjui;

3) pasitikintis vartotojas (angl. – *confident consumer*). Šis vartotojas gali būti laikomas tarpine figūra tarp atsakingo ir silpno vartotojo.⁷²

Teismų praktikoje paprastai remiamasi tuo, kaip ši sąlyga yra suvokiama vidutiniam vartotojui. Kadangi vartotojas yra silpnesnė sutarties šalis, todėl teismai laiko, jog jis nežino įstatymų, jų nesupranta. Vartotojui turi būti išdėstytos sąlygos paprastai ir aiškiai, kad jis galėtų suvokti savo teises.⁷³ „Lemiamą reikšmę turi tai, ar vartotojas gali suprasti sutarties sąlygą be trečiojo asmens pagalbos.“⁷⁴

Vokietijos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš bylų analizavo aiškumo principo turinį. Teismas pasisakė, kad atsižvelgiant į aiškumo principą, standartinės sutarties naudotojas yra įpareigotas sąžiningumo reikalavimo ir privalo padaryti kitos sutarties šalies teises ir pareigas kuo aiškesnes ir suprantamesnes. Tai priklauso ne tik nuo to, kaip sąlygos formuluotė yra suprantama vidutiniam vartotojui. Sąžiningumo reikalavimas taip pat reikalauja, kad sąlygoje esantys neigiami padariniai ir atsakomybė būtų kiek galima aiškesni atsižvelgiant į aplinkybes.⁷⁵ Taigi šiame sprendime Vokietijos teismas nesirėmė vien tik vidutinio vartotojo kriterijumi. Nustatant ar tam tikra sutarties sąlyga yra suformuluota aiškiai ir suprantama kalba būtina atsižvelgti į konkrečios bylos aplinkybes, o ne vien tik remtis teoriniu vidutinio vartotojo supratimu.

Žinoma kyla sunkumų nustatant, kiek aiški ir suprantama vartotojui yra tam tikra sąlyga. Neįmanoma visiškai atsisakyti teisinių terminų, formuluočių. Tačiau bet kuriuo atveju pardavėjas ar paslaugų teikėjas neturi piktnaudžiauti savo pranašumu, pasinaudoti vartotojo teisiniu neišprusimu. Sutarties sąlygos turi būti suformuluotas tiek aiškiai ir suprantamai, kad vartotojas galėtų priimti tinkamą sprendimą dėl sutarties sudarymo.

⁷² MICKLITZ, Hans. Obligation of Clarity and Favourable Interpretation to the Consumer (Art. 5). In *The Conference "The Directive on « Unfair Terms », five years later - Evaluation and future perspectives"* [interaktyvus]. 1999 [žiūrėta 2008-03-01], p. 160-161. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/unf_cont_terms/event29_02.pdf>

⁷³ *Ibid.*, p. 160

⁷⁴ ZAŠČIURINSKAITĖ, Rasa. Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Justitia*, 2004, Nr. 2(50), p. 30

⁷⁵ Bundesgerichtshof (DE) 2001-05-09 IV 138/99, NJW 2001, 2012-2014

Teisinėje literatūroje taip pat yra išskiriami skaidrumo principo reikalavimai. Sąlyga atitiks skaidrumo principą, jeigu ji: 1) fiziškai prieinama vartotojui; 2) išdėstyta aiškia ir suprantama kalba; 3) lengvai įskaitoma; 4) sureikšmintą sutartyje atsižvelgiant į jos svarbą bei našta, kurią uždeda šaliai; 5) kur reikia, sąlygos reikšmė turi būti paaiškinta ir apibendrinta.⁷⁶

5.1 Skaidrumo principo aiškinimas teismų praktikoje

Kaip jau buvo minėta, direktyva 93/13/EEB nėra taikoma sutarties dalyką apibūdinančioms sąlygoms bei su parduotos prekės ar suteiktos paslaugos ir jų kainos atitikimu susijusioms sąlygoms. Tačiau tik tais atvejais, kai jos išreikštos aiškia ir suprantama kalba. Tai pagrindžia ir teismų praktika.

Vokietijos teismas byloje dėl draudimo sutarties galiojimo konstatavo, jog vartotojas patiria žalą, kai draudimo sutarties sąlygos nenustato aiškiai ir suprantamai sutarties šalies (t.y. vartotojo) teisių ir pareigų. Gyvybės draudimo sutartyje nebuvo įtvirtintos sąlygos dėl tokio draudimo įgijimo kainos ar išmokos sumažinimo nutraukus draudimą prieš terminą. Teismas pripažino, kad skaidrumo reikalavimo pažeidimas apima ir nesugebėjimą aiškiai ir suprantamai įtvirtinti bet kokius potencialius patiriamus nuostolius. Vartotojas negali pasinaudoti teise priimti tinkamą sprendimą, kadangi nėra tinkamai informuojamas apie galimus nuostolius.⁷⁷

Kelionių sutartyje buvo nuostata, jog kelionių operatorius pasilieka teisę padidinti kelionės užsakymo metu patvirtintą kainą dėl priežasčių, kurios visiškai priklauso nuo kelionių operatoriaus valios, jeigu kelionės data yra numatyta vėliau nei praėjus dviems mėnesiams po sutarties sudarymo. Tokios priežastys yra išimtinai pokyčiai dėl transporto kainų, kaip antai kuro kainos, pokyčiai dėl specifinių paslaugų, kaip antai oro uosto mokesčiai, ar pokyčiai dėl valiutų kursų. Ši sutarties sąlyga buvo pripažinta kaip pažeidžianti skaidrumo reikalavimą, kadangi tikslus kainos kilimo pobūdis, kuris pateisintų kainos kilimą, yra neaiškus. Kitais žodžiais tariant, nėra aišku, ar kainos kilimas gali būti ir tuo atveju, kai minėtas priežastis kelionių operatorius gali numatyti.

Be to, kelionių operatorius sutartyje turi tiksliai įtvirtinti metodus, kuriais remiantis yra nustatoma nauja kaina. Operatorius privalo nurodyti tikslią informaciją apie aplinkybes dėl kurių kaina gali pakilti, taip pat šios aplinkybės turi būti pagrįstos ir nepriklausyti nuo paslaugų teikėjo valios. Šioje sutartyje buvo cituojamas įstatymo

⁷⁶ *Cit. op.* 72, p. 168

⁷⁷ Bundesgerichtshof (DE) 2005-10-12 IV ZR 162/03 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-06]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=416>

straipsnis, kuris reglamentavo sutarties kainos padidinimo atvejus. Teismas konstatavo, kad vien tik įstatymo teksto perkėlimas į sutartį neatitinka reikalavimo, jog sutarties sąlygos turi aiškiai nurodyti atvejus, kurie lemtų kainos padidinimą.⁷⁸

Taigi remiantis šia byla darytina išvada, kad įstatymo normos citavimas sutartyje taip pat gali būti pripažintas kaip pažeidžiantis aiškumo ir suprantamumo reikalavimą. Vartotojas, kuris neišmano teisinių terminų, nėra susipažinęs su įstatymais, gali nesuprasti tam tikros įstatymo normos, todėl pardavėjas ar paslaugų teikėjas turi suformuluoti sutarties nuostatą taip, kad ji būtų kuo aiškesnė vartotojui ir jis galėtų suvokti savo teises ir pareigas.

Panašiose bylose Vokietijos teismas taip pat pripažino, jog kainos padidinimo kriterijai turi būti aiškiai numatyti. Taip pat vartotojui turi būti aiškūs metodai, kuriais remiantis būtų skaičiuojamas kainos padidėjimas.⁷⁹

Aiškumo ir suprantamumo reikalavimas sąlygose, nustatančiose sutarties kainą, yra ypač aktualus vartotojui. Tik žinodamas konkrečius kainos nustatymo kriterijus, metodus, kaip skaičiuojama kaina, vartotojas žinos, kiek toks sandoris pareikalaus išlaidų. Turėdamas aiškią ir suprantamą informaciją vartotojas galės priimti pagrįstą sprendimą.

Remiantis direktyvoje 93/13/EEB įtvirtintais aiškumo ir suprantamumo reikalavimais teismai kaip negaliojančias pripažįsta labai įvairias sutarties sąlygas.

Formalusis skaidrumo kriterijus buvo nagrinėtas Prancūzijos teismo sprendime dėl paskolos pasiūlymo. Paskolos pasiūlymo lapo pirmoje pusėje didelėmis raidėmis buvo nurodyta, jog šis pasiūlymas apima paskolą be palūkanų. Šioje pasiūlymo lapo pusėje nebuvo užsiminta apie palūkanų dydžius ar baudas. Priešingai, buvo nustatyta, jog mėnesinės įmokos proporcingos bendrai paskolos sumai. Dėl šių aplinkybių vartotojui nebuvo įmanoma suprasti tikrosios paskolos kainos vien tik perskaičius pirmąją pasiūlymo lapo pusę, kurioje ir buvo jo parašas. Kita vertus, antroje lapo pusėje buvo mažomis raidėmis įtvirtintos finansinės sąlygos. Šias sąlygas buvo sunku įskaityti, kas lėmė, jog vartotojas galėjo ir neatkreipti į jas dėmesio. Teismas pripažino, kad šių sąlygų neįskaitomumas turi būti vertinamas atsižvelgiant į lapo pirmoje pusėje aiškiai matomus žodžius „be palūkanų“. Toks sąlygų išdėstymas lėmė aplinkybę, jog vartotojas galėjo padaryti neteisingas išvadas. Todėl finansinės sutarties sąlygos buvo pripažintos nesąžiningomis.⁸⁰

⁷⁸ Oberster Gerichtshof (AT) 2005-07-11 7 Ob 117/05i [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-06]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=402 >

⁷⁹ Bundesgerichtshof (DE) 2002-11-19 X ZR 243/01, NJW 2003, 507-510; Bundesgerichtshof (DE) 2002-11-19 X ZR 253/01, NJW 2003, 746-748

⁸⁰ Tribunal d'instance Vienne (FR) 2000-12-15 *Cofidis v. Fredout* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-08]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=212 >

Kitoje byloje Maltos teismas nesąžininga pripažino prekių pirkimo-pardavimo sutarties sąlygą, kurioje buvo nurodyta, jog jokie skundai nebus priimami praėjus trimis dienoms po prekių pristatymo važtaraščio pasirašymo. Teismas konstatavo, kad termino pareikšti skundai sutrumpinimas savaime nėra neteisėtas. Tačiau šioje byloje tokios sąlygos buvo nurodytos mažomis raidėmis kiekviename važtaraštyje. Todėl tokios sutarties sąlygos buvo neteisėtos.⁸¹ Kaip matyti, vartojimo sutarties sąlyga gali būti pripažinta neteisėta ir tais atvejais, kai pats sąlygos turinys yra sąžiningas, tačiau išdėstymas yra netinkamas, t.y. kai pažeistas formalusis skaidrumo principo kriterijus.

Didžiojoje Britanijoje draudimo sutartyje buvo numatyta sąlyga, jog kompensacija nemokama dėl nelaimingų atsitikimų, atsiradusių dėl naudojimosi vandeniu plaukiojančiais įrenginiais. Asmuo plaukiodamas vandens motociklu susidūrė su kitu asmeniu bei patyrė sužalojimus, todėl kreipėsi į draudimo bendrovę dėl kompensacijos išmokėjimo. Teismas pripažino, jog vandens motociklas aiškiai atitiko terminą „vandeniu plaukiojantys įrenginiai“. Sutarties sąlyga, numatanti išimtis dėl vandeniu plaukiojančių įrenginių, buvo suformuluota aiškia ir suprantama kalba ir todėl teismas ją pripažino sąžininga ir galiojančia vartotojui.⁸²

Austrijoje skolų išieškojimo agentūra, atstovaujanti savo klientams, sudarydavo su vartotojais sutartis, kuriose viena iš sąlygų nustatė, jog „tam kad užtikrinčiau negražintus pinigus, pervesiu jums iš darbdavio gaunamą darbo užmokestį ir priedus.“ Sutartys buvo sudaromos su skolų išieškojimo agentūra, tačiau sutartyje taip pat buvo nuostata, jog ši agentūra atstovauja savo klientus. Teismas savo sprendime konstatavo, kad sutarties sąlygoje esantis žodis „jums“ padarė šią sąlygą neaiškia. Teismas pripažino, jog tokios sutarties sąlygos, kuriose vartotojas sutinka pervesti savo darbo užmokestį ir priedus ir kurios suformuluotos taip, kad nėra aišku (ypač vartotojui, kuris nėra nusimanantis teisėje) ar atlyginimas turi būti pervestas skolų išieškojimo agentūrai ar agentūros klientams, pažeidžia aiškumo kriterijų ir todėl yra negaliojančios.⁸³ Taigi net vienas netikslus žodis gali padaryti sutarties sąlygą negaliojančia, nes ji nėra išreikšta aiškiai ir suprantamai.

Kaip pažeidžianti aiškumo ir suprantamumo reikalavimą teismo buvo pripažinta ir tokia sąlyga, kuri numatė, jog „banko sąskaitos turėtojas sutinka, kad bankas turi teisę perduoti visus duomenis, susijusius su sąskaitos atidarymu ir turėjimu, centriniam kredito

⁸¹ Qorti tal-Kummerc (MT) 1995-11-09 *Albert Bartolo vs Victor Calleja noe* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-09]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=270 >

⁸² High Court Queen's Bench Division, 2003-03-07, no. 2003 EWHC (QB) 380, *Bankers Insurance Company Limited v South*, Lloyd's Rep.I.R. 2004,1; P.I.Q.R. 2003, 28

⁸³ Oberster Gerichtshof (AT) 2004-02-10 1 Ob 46/03a, *ecolex – Fachzeitschrift für Wirtschaftsrecht* 2004, Entscheidungs-Nr. 368

registru ar kitoms institucijoms.“ Teismas konstatavo, jog yra reikalinga nustatyti, ar sutarties šalis davė sutikimą dėl duomenų perdavimo. Atsižvelgiant į duomenų apsaugos įstatymus toks sutikimas galėjo būti duotas tik tuomet, kai sutarties šalis žinojo kokie duomenys kokiam tikslui bus perduoti. Nagrinėjama sutarties sąlyga neatitiko tokių reikalavimų ir todėl teismas priėjo prie išvados, jog ši sąlyga prieštarauja aiškumo ir suprantamumo reikalavimui.⁸⁴

Vokietijos teismas analizavo kelionių draudimo sutarties sąlygas, pagal kurias toks draudimas galiojo tik kelionėms užsienyje. Pagal šią sutartį terminas „užsienyje“ neapėmė tos valstybės teritorijos, kurios pilietis vartotojas buvo arba kurioje buvo nuolatinė jo gyvenamoji vieta. Tačiau ši sąlyga apima tik įprastinius atvejus, todėl nėra aišku kas būtų tais atvejais, kai asmuo turi kelias pilietybes ar kelias nuolatinės gyvenamąsias vietas. Teismas pripažino šią sąlygą neteisėta, nes ji neatitiko aiškumo ir suprantamumo reikalavimų.⁸⁵

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.188 straipsnyje nėra įgyvendintas direktyvos 93/13/EEB 5 straipsnyje įtvirtintas aiškumo ir suprantamumo reikalavimas. 2000 m. rugsėjo 19 d. redakcijos Vartotojų teisių gynimo įstatymo 11 straipsnio 5 dalyje šis kriterijus buvo apibrėžtas, tačiau 2007 m. sausio 12 d. priėmus naują šio įstatymo redakciją, reikalavimo, kad rašytinės vartojimo sutarties sąlygos būtų įtvirtintos aiškia ir suprantama kalba nebeliko. Tai laikytina netinkamu direktyvos 93/13/EEB įgyvendinimu. Atsižvelgiant į teismų praktikoje pripažintą nacionalinių įstatymų interpretavimą direktyvos „šviesoje“, rašytinės vartojimo sutarčių sąlygos ir Lietuvos teismų turėtų būti vertinamos atsižvelgiant į skaidrumo principo reikalavimus. Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba taip pat keliuose savo nutarimuose pripažino vartojimo sutarčių sąlygas neteisėtomis, nes jos nėra išreikštos aiškia ir suprantama kalba.

Pavyzdžiui, Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba pripažino, kad sutarties sąlyga „Pretenzijos dėl broko priimamos prekių pristatymo dieną“ nėra išreikšta aiškia ir suprantama kalba. Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba konstatavo, jog „Bendrovė privalo užtikrinti, kad bet kuri sutarties rašytinė sąlyga būtų išreikšta aiškiai ir suprantamai. Tuo yra siekiama apsaugoti ekonomiškai silpnesnės sutarties šalies – vartotojo teises ir interesus. Žodis „brokas“ teisės aktuose nėra vartojamas.“⁸⁶

Kitame nutarime Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba sprendama dėl sutarties sąlygos, kad UAB „Omnitel“ turi teisę „Keisti abonentinį mokestį bei mokesčių

⁸⁴ Oberster Gerichtshof (AT) 2001-03-22 4 Ob 28/01y, Entscheidungen des österreichischen Obersten Gerichtshofes in Zivil- (und Justizverwaltungs-) sachen, Vol. 74, Entscheidungs-Nr. 52

⁸⁵ Bundesgerichtshof (DE) 2000-11-22 IV ZR 235/99, NJW 2001, 1132-1134

⁸⁶ Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos 2006 m. lapkričio 30 d. nutarimas Nr. 10-232 dėl UAB „Egavis“ pardavimo - pirkimo sutarties Nr. BAN 173

už paslaugas tarifus, atsiskaitymų struktūrą, mokėjimo tvarką, apie tai informuojant Klientą vienu iš alternatyvių būdų (raštu, informavimo priemonėse, sms žinute, elektroninio ryšio priemonėmis)“ nustatė, jog „Atsižvelgiant į tai, kad vartotojas yra ekonomiškai silpnesnė sutarties pusė, bendrovė privalo užtikrinti, kad bet kuri sutarties rašytinė sąlyga būtų išreikšta aiškiai ir suprantamai. Sutarties 3.1 punkte nėra nurodyta prieš kiek laiko ir koku būdu iš nurodytųjų, vartotojas bus informuojamas apie pasikeitimus. Siekiant užtikrinti vartotojų teises ir teisėtus interesus, vartotojai apie minėtus pasikeitimus turi būti informuojami raštu, taip pat turi būti aiškiai įtvirtinta jų teisė nutraukti sutartį dėl pakeisto abonentinio mokesčio, mokesčių už paslaugas tarifų, atsiskaitymų struktūros, paslaugas mokėjimo tvarkos ir pan.“⁸⁷

Taip pat Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba kaip pažeidžiančią skaidrumo principą pripažino ir sutarties nuostatą, numatančią vartotojui pareigą „Naudoti baldus pagal tiesioginę paskirtį, laikantis jų priežiūros ir eksploataavimo taisyklių.“ Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba konstatavo, jog „Sutartyje nėra numatytos baldų priežiūros ir eksploataavimo taisyklės, kurių vartotojas turi laikytis. <...> Todėl pagal Sutarties <...> punktą vartotojui gali būti neaišku, kokių konkrečių priežiūros ir eksploataacijos taisyklių jis privalo laikytis <...> Bendrovė privalo užtikrinti, kad bet kuri Sutarties rašytinė sąlyga būtų išreikšta aiškiai ir suprantamai. Tuo yra siekiama apsaugoti ekonomiškai silpnesnės Sutarties šalies – vartotojo teises ir interesus.“⁸⁸

⁸⁷ Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos 2006 m. liepos 10 d. nutarimas Nr. 10-111 *dėl UAB „Omnitel“ skaitmeninio korinio ryšio (GSM/DCS) paslaugų teikimo sutarties*

⁸⁸ Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos 2007 m. sausio 15 d. nutarimas Nr. 10-13 *dėl UAB „Lokatija“ baldų gamybos ir pirkimo - pardavimo sutarties*

6 Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų sąrašas

Nagrinėjant vartojimo sutarčių sąlygų nesąžiningumą yra svarbūs ne tik bendrieji direktyvos 93/13/EEB 3 straipsnyje įtvirtinti kriterijai bei skaidrumo principas. Direktyvos priede esantis nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų sąrašas taip pat aktualus, kadangi gali būti kaip orientyras teismams, sprendžiantiems, ar tam tikra vartojimo sutarties sąlyga yra nesąžininga.

6.1 Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų sąrašo pobūdis

Direktyvos 93/13/EEB 3 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad „Priede pateikiamas orientacinis ir neišsamus sąlygų, kurias galima laikyti nesąžiningomis, sąrašas.“

Kyla klausimas, ar direktyvos priede esantis sąrašas yra „juodasis“ ar „pilkasis“? Aiškinant direktyvos 3 straipsnio 3 dalį, akivaizdu, jog direktyvos priede esantis sąrašas yra „pilkasis“. Tai pagrindžia 3 straipsnio 3 dalyje įtvirtinti žodžiai „orientacinis“, „galima laikyti“. Šie žodžiai patvirtina, kad sąlyga, atitinkanti vieną iš priede išvardintų punktų, nebūtinai bus laikoma nesąžininga.

Kaip įtvirtinta direktyvos 93/13/EEB 3 straipsnio 3 dalyje, direktyvos priede esantis sąrašas yra „orientacinis ir neišsamus“. Faktas, kad direktyvos priede esantis nesąžiningų sąlygų sąrašas, kaip nustatyta direktyvos 3 straipsnio 3 dalyje, yra neišsamus, reiškia, kad, remiantis direktyvos 8 straipsniu, valstybės narės savo nacionaliniuose teisės aktuose gali įtvirtinti ir griežtesnius reikalavimus. Taip pat direktyvos 3 straipsnio 3 dalyje esanti norma, kad sąrašas yra orientacinis, reiškia, jog šiame sąrašė įtvirtintos sąlygos nėra automatiškai laikomos nesąžiningomis, o kompetentingos nacionalinės institucijos turi būti laisvos spręsti dėl nesąžiningų sąlygų atsižvelgiant į bendrus kriterijus, esančius direktyvos 3 straipsnio 1 dalyje bei 4 straipsnyje.⁸⁹

Jeigu yra tiesa, kad sutarties sąlyga, kuri atitinka vieną iš sąrašė išvardintų punktų, nėra automatiškai laikoma nesąžininga, tuomet dar didesnė tiesa bus tai, jog sutarties sąlyga, kuri nėra uždrausta priede, nėra automatiškai sąžininga.⁹⁰ Tai lemia teismo pareigą kiekvienu konkrečiu atveju visapusiškai išanalizuoti sutarties sąlygą. Žinoma, toks

⁸⁹ Europos Teisingumo Teismo 2002 m. gegužės 7 d. sprendimas byloje C-478/99, *Europos Bendrijų Komisija v. Švedijos Karalystė* (2002), ECR I-04147

⁹⁰ ROPPO, Vincenzo. The Definition of Unfairness: The Application of Art.3(1), 4(1) – and of the Annexes of the Directive. In *The Conference "The Directive on « Unfair Terms », five years later - Evaluation and future perspectives"* [interaktyvus]. 1999 [žiūrėta 2007-11-10], p. 136. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/unf_cont_terms/event29_02.pdf>

„pilkojo“ sąrašo įtvirtinimas direktyvoje sumažina vartotojo galimybes apginti savo teises, nes kiekvienu konkrečiu atveju turės būti įrodyta, kad sąlyga, pažeisdama sąžiningumo reikalavimą, sukelia ryškų neatitikimą tarp iš sutarties kylančių teisių ir pareigų. Ir netgi tais atvejais, kai sąlyga pakliūs į direktyvos priede esantį sąrašą, teismas negalės esant vien tik šiai aplinkybei pripažinti, jog sąlyga yra nesąžininga.

Kadangi direktyva 93/13/EEB yra minimalios apsaugos direktyva (remiantis šios direktyvos 8 straipsniu), todėl valstybėms narėms yra leidžiama „siekiant užtikrinti maksimalią vartotojo apsaugą“ įgyvendinant direktyvą 93/13/EEB nustatyti ir griežtesnius reikalavimus. Būtent dėl šios priežasties Lietuvos Respublika, įgyvendindama direktyvą 93/13/EEB, Civilinio kodekso 6.188 straipsnio 2 dalyje įtvirtino ne „pilkąjį“, bet „juodąjį“ sąrašą. Taigi pagal Civilinį kodeksą sąlyga, patenkanti į šį sąrašą, bus visuomet laikoma nesąžininga.

Tačiau yra nuomonė, kad norint direktyvos priedą iš „pilkojo“ pakeisti į „juodąjį“ vien pažodinio direktyvos priedo perkėlimo į nacionalinę teisę nepakanka, nes tai paliktų tam tikrų punktų sąvokas nepakeistas. Priešingai, būtų geriausia jas pakeisti ir taip sumažinti abstrakčius terminus, tokius kaip, neproporcingai didelis, nepagrįstai trumpas, kurie reikalauja plačios interpretacijos ir todėl nėra suderinami su „juodojo“ sąrašo esme.⁹¹

Taip pat egzistuoja pozicija (ypač Skandinavijos valstybėse), kad šio sąrašo perkėlimas į nacionalinę teisę sumažins vartotojų apsaugą, nes teismai bei administraciniai organai laikysis vien šio sąrašo ir bus sudėtinga pripažinti nesąžiningomis tas sąlygas, kurios į šį sąrašą nepatenka.⁹² Nors nesąžiningų sąlygų sąrašas ir yra orientacinis, tačiau Europos Komisijos nuomone, valstybės narės privalo perkelti jį į nacionalinę teisę ir taip supažindinti teisės specialistus bei visuomenę su šio sąrašo buvimu.⁹³ Šią valstybių narių pareigą lemia ir tas faktas, kad direktyva 93/13/EEB yra minimalios apsaugos direktyva, todėl valstybės narės įpareigojamos į nacionalinę teisę perkelti visą direktyvos tekstą, nes tik taip bus užtikrinta bent minimali vartotojų teisių apsauga. Todėl valstybių narių atsisakymas perkelti nesąžiningų sąlygų sąrašą gali būti laikomas kaip netinkamas direktyvos įgyvendinimas.

Remiantis tuo, kad Civilinio kodekso 6.188 straipsnio 2 dalyje esantis sąrašas yra „juodasis“, sąlyga, patenkanti į šį sąrašą bus laikoma nesąžininga. Tačiau netinkamas bus toks bylos nagrinėjimas, kai teismas tik atliks formalų darbą – patikrins, ar sąlyga atitinka

⁹¹ *Ibid.*, p. 138-139

⁹² *Ibid.*, p. 137

⁹³ Report from the Commission on the Implementation of Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on Unfair Terms in Consumer Contracts. Brussels, COM(2000) 248 final, p. 16

kuri nors sąrašė esantį punktą ir jei tokio atitikimo neras, pripažins, jog sąlyga yra sąžininga. Šiuo atveju būtina nepamiršti ir nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų nustatymo bendrųjų kriterijų, įtvirtintų kitose Civilinio kodekso 6.188 straipsnio dalyse.

6.2 Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų sąrašo atskirų punktų analizė teismų praktikoje

Pagal direktyvos 93/13/EEB priedą, nesąžiningomis gali būti laikomos tokios sąlygos, kurių tikslas arba rezultatas yra:

a) panaikinti arba apriboti pardavėjo ar tiekėjo teisinę atsakomybę tuo atveju, kai vartotojas miršta arba jis yra sužalojamas dėl to pardavėjo ar tiekėjo veiksmo arba neveikimo.

Pabrėžtina, kad šiame punkte Lietuvos Respublika, pasinaudodama direktyvos 93/13/EEB 8 straipsnyje valstybėms narėms suteikta teise įtvirtinti ir griežtesnes nuostatas, praplėtė direktyvos punktą ir numatė, kad nesąžininga bus laikoma ir tokia sąlyga, kuri panaikins ar apribos pardavėjo ar paslaugų teikėjo atsakomybę už žalą, padarytą vartotojo turtui.

Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba sutarties punktą „<...> Pardavėjas suteikia parduotai produkcijai gamintojo garantiją 5 (penkeriems) metams, jeigu prekės sumontuotos UAB „Nordas“ montuotojų ir eksploatuojamos pagal sąlygas, nurodytas garantinio aptarnavimo lape“ pripažino nesąžiningu. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba argumentavo, jog „Minėtu Sutarties punktu gamintojas suteikia garantiją pagamintai produkcijai, tačiau apriboja savo išipareigojimus tuo atveju, jei prekės sumontuotos ne UAB „Nordas“ montuotojų arba eksploatuojamos ne pagal sąlygas, nurodytas garantinio aptarnavimo lape. Tokie garantijos apribojimai teisiškai nepagrįsti, nes prekių trūkumai gali išryškėti ne tik dėl montavimo ar eksploatavimo, o pvz. dėl gamintojo kaltės. Tokiu būdu, Sutarties 4.1 punktas pablogina vartotojo padėtį bei panaikina pardavėjo civilinę atsakomybę už žalą, padarytą vartotojo turtui.“⁹⁴

Portugalijos teismas konstatavo, kad sutarties sąlyga, pagal kurią vartotojas pripažino, jog dujų tiekimo bendrovė nėra atsakinga už nelaimingus atsitikimus, susijusius su dujomis, ar už dujų įrangos susidėvėjimą ar sugadinimą, pažeidžia šį direktyvos punktą ir todėl laikoma nesąžininga. Teismas argumentavo, kad tokia sąlyga neteisėta, kadangi suteikė teisę bendrovei panaikinti savo atsakomybę, kuri buvo nustatyta

⁹⁴ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2007 m. spalio 8 d. nutarimas Nr. 10-220 *dėl UAB „Nordas“ pirkimo-pardavimo sutarties*

pagal įstatymą, už nelaimingus atsitikimus tiek dėl dujų tiekimo, tiek dėl sąveikos su įrenginiais, nepaisant to, kuri sutarties šalis buvo kalta dėl tokio atsitikimo.⁹⁵

Gana plati šio punkto interpretacija buvo pateikta Austrijos teismo. Dvylikametė mergaitė (ieškovė) su savo motina bei dviem jaunesnėm seserimis apsilankė atsakovo baseine. Visos trys mergaitės nemokėjo plaukti. Įėjimo į baseiną bilietuose buvo nurodyta, kad taikomos baseino taisyklės. Į šias taisykles buvo įtraukta nuostata, kad atsakovas atsakė už žalą dėl nelaimingų atsitikimų tik tuo atveju, jeigu jie atsirado dėl personalo didelio nerūpestingumo. Kai vakare motina su dukterimis keliavo link persirengimo kambario, dvi mergaitės niekieno nepastebėtos grįžo į baseiną. Viena mergaitė nuskendo, o kitai (ieškovei) buvo stipriai pažeistos smegenys dėl deguonies trūkumo. Aukščiausiasis teismas patenkino ieškovės ieškinį argumentuodamas tuo, kad atsakomybės dėl žalos sveikatai panaikinimas yra laikomas geros moralės principo pažeidimu. Be to, toks atsakomybės panaikinimas sukėlė ir žymią diskriminaciją vienos šalies atžvilgiu. Teismas savo sprendimą pagrindė tuo, kad bent dalis baseino lankytojų pasirinkdavo šį baseiną vietoj kitų ne tik dėl įrangos jame, bet ir dėl kvalifikuoto personalo, kuris užtikrina didesnę apsaugą nuo nelaimingų atsitikimų. Toks požiūris buvo ypač svarbus atsargiems lankytojams, kurie nemokėjo plaukti, bei tėvams su vaikais. Lankytojai pagrįstai tikėjosi, kad kvalifikuotas personalas užtikrins tinkamą baseino priežiūrą ir taip bus išvengta nelaimingų atsitikimų, todėl savaime suprantama lankytojai kritiškai nevertino baseino taisyklių. Atsakomybės panaikinimas pažeidė lankytojų įstatymų garantuojamą teisę būti apsaugotam nuo fizinės žalos, todėl tokia sutarties sąlyga, kuri panaikino atsakomybę dėl žalos gyvybei ar sveikatai esant nedideliame nerūpestingumui, buvo pripažinta kaip prieštaraujanti sąžiningumo reikalavimui.⁹⁶

b) netinkamai panaikinti arba apriboti vartotojo juridines teises, *vis-à-vis* pardavėjo ar tiekėjo arba kitos šalies, tuo atveju, jei pardavėjas arba tiekėjas visiškai arba iš dalies nevykdo arba netinkamai vykdo bet kuriuos sutartinius įsipareigojimus, įskaitant ir galimybę įskaityti pardavėjui ar tiekėjui savo skolą vietoj bet kokios pretenzijos, kurią vartotojas gali turėti prieš juos.

Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba nustatė, kad sutarties punktas, pagal kurį „baldai, pagaminti pagal kliento individualų užsakymą yra nekeičiami ir negražinami, reikalui esant remontuojami“, yra nesąžiningas vartotojo atžvilgiu, nes „minėtu sutarties

⁹⁵ Supremo Tribunal de Justica (PT) 1993-05-06 P. 83348, BMJ 427 (1993)

⁹⁶ Oberster Gerichtshof (AT) 2001-02-22 6 Ob 160/00y, Juristische Blätter 2001, 590

punktu pardavėjas panaikina vartotojo teisę pareikšti pretenzijas dėl paslėptų daiktų/atliktų darbų trūkumų ar trūkumų, kurie gali atsirasti vėliau dėl pardavėjo kaltės.“⁹⁷

Pažymėtina, kad ne visais atvejais teisių apribojimas gali būti laikomas kaip pažeidžiantis šį nesąžiningų sąlygų sąrašo punktą. Vokietijos teismas pripažino, kad elektros energijos tiekimo sutarties nuostata, kuri apribojo tiekėjo atsakomybę už turtinę žalą kiekvienam atsitikimui iki 5000 markių, nėra laikoma nesąžininga. Teismas teigė, kad šiuo atveju nėra netinkamo atsakomybės apribojimo už sutarties nevykdymą ar netinkamą vykdymą pagal nesąžiningų sąlygų sąrašo b punktą. Ypač dėl to, kad didesnė atsakomybės už žalą suma (iki 5000 markių), atsižvelgiant į susiklosčiusią gyvenimišką praktiką, padengia atsiradusią įprastą žalą.⁹⁸ Taigi teisių apribojimas gali būti pateisinamas tik tuo atveju, jei dėl jo vartotojas nesusidurs su neigiamom pasekmėm. Todėl ir numatoma suma už atsiradusią žalą turi būti protinga bei paremta praktiniais skaičiavimais.

Vartotojo teisių panaikinimas buvo nagrinėtas ir Maltos teismo. Vartotojas padavė į teismą drabužių valymo paslaugų teikėją dėl vestuvinės suknelės sugadinimo. Kadangi nebuvo pasirašyta jokia sutartis, atsakovas teigė, kad buvo suprantama, jog visi valymo darbai buvo atliekami vartotojui prisiimant riziką. Teismas teigė, kad sąlygos, atleidžiančios nuo atsakomybės, gali būti teisėtos tik tuo atveju, jeigu jos yra sąžiningos ir pagrįstos. Atsakomybės atsisakymu, o ypač žodiniu atsisakymu, nepaisant to, kaip aiškiai jis išreikštas, šalis gali pasinaudoti tik jeigu ji įvykdė visus sutartinius įsipareigojimus. Paslaugų teikėjas negali pasinaudoti tokia teise atleidžiant save nuo bet kokios atsakomybės, apimant ir tuos atvejus, kai jis netinkamai suteikė paslaugą – šioje byloje, valydamas vestuvinę suknelę. Teismas taip pat konstatavo, kad jeigu paslaugų teikėjas nevykdė savo pareigos, kuri yra esminė pagal sutartį, jis negali pasinaudoti vartotojo teisės apribojančiomis sąlygomis.⁹⁹

c) vartotojui sutartį padaryti privaloma, kai tuo tarpu pardavėjo ar tiekėjo paslaugos teikiamos su sąlyga, kurios įgyvendinimas priklauso tik nuo jų valios;

d) leisti pardavėjui ar tiekėjui pasilikti vartotojo sumokėtas sumas, kai pastarasis nusprendžia nesudaryti ar nevykdyti sutarties, nenumatant galimybės vartotojui gauti ekvivalentiško dydžio kompensaciją iš pardavėjo ar tiekėjo, kai pastarasis yra toji šalis, kuri nutraukia sutartį.

⁹⁷ Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos 2006 m. birželio 5 d. Nr. 10-86 dėl UAB „Grafų baldai“ užsakymo – sutarties

⁹⁸ Oberlandesgericht Saarbrücken (DE) 2001-08-29 1 U 321/01;72 1 U 321/01, NZM 2002, 578-580

⁹⁹ Qorti Civili Prim' Awla (MT) 1995-11-13 *Silvana wife of Raymond Camilleri v. Alfred Pisani noe et*, Legal Publishing Decisions 1995 Vol.LXXIX-III S. 1314

Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba konstatavo, kad sutarties sąlyga, jog „Užsakovo iniciatyva, ne dėl Užsakovo kaltės, nutraukus sutartį, pastarojo sumokėtas avansas lieka Rangovui, taip pat Užsakovas privalo sumokėti Rangovui už faktiškai atliktus baldų gamybos darbus, bet ne mažiau kaip 50 procentų visos užsakymo sumos. Rangovo iniciatyva, ne dėl Užsakovo kaltės, nutraukus sutartį, Užsakovo sumokėtas avansas gražinamas Užsakovui be jokių atskaitymų“, prieštarauja šiam punktui, nes sutarties „punktas nustato vartotojo atsakomybę, jeigu jis nusprendžia nutraukti Sutartį, t. y. vartotojui negražinamas avansas, taip pat vartotojas turi sumokėti už jau atliktus darbus – ne mažiau kaip pusę visos užsakymo sumos. Tuo tarpu, jeigu rangovas vienašališkai nusprendžia nutraukti Sutartį, nesant vartotojo kaltės, jam tik gražinamas avansas.“¹⁰⁰

e) reikalauti iš bet kurio vartotojo, kuris neįvykdo savo įsipareigojimo, kaip kompensaciją už tai sumokėti neproporcingai didelę sumą.

Šis punktas yra gana abstraktus, nes nenurodomi kriterijai, kuriais remiantis būtų galima nustatyti, ar suma yra neproporcingai didelė. Toks vertinimas yra paliekamas teismo diskrecijai. Dėl tokios abstrakčios punkto formuluotės skirtingų valstybių teismai skirtingai interpretuoja šią normą.

Pavyzdžiui, Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba sutarties sąlygą, pagal kurią „Nutraukiant užsakymą kliento iniciatyva, garantinis įnašas, t.y. 10 % užsakymo sumos, negražinamas“ pripažino nesąžininga. Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba išaiškino, kad „punktas nustato atsakomybę už netinkamą sutarties įsipareigojimų įvykdymą vartotojui, tačiau sutartyje nenumatyta analogiška UAB „Bauer International“ atsakomybė už netinkamą sutartinių įsipareigojimų vykdymą. Toks pareigų ir atsakomybės išdėstymas sutartyje pažeidžia sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą ir ekonomiškai silpnesnės sutarties pusės – vartotojo teises ir interesus, nustato neproporcingai didelę vartotojo civilinę atsakomybę už sutarties sąlygų nevykdymą ar netinkamą įvykdymą.“¹⁰¹

Tuo tarpu Belgijos teismas medicininių paslaugų teikimo sutarties nuostata, pagal kurią pacientas įsipareigojo už kiekvieną pavėluotą sąskaitos apmokėjimą mokėti 10% metinių palūkanų bei 10% atlyginimą už nuostolius, pripažino kaip tinkamą. Teismas

¹⁰⁰ Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos 2007 m. sausio 15 d. nutarimas Nr. 10-13 *dėl UAB „Lokatija“ baldų gamybos ir pirkimo - pardavimo sutarties*

¹⁰¹ Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos 2006 m. kovo 2 d. nutarimas Nr. 10-38 *dėl UAB „Bauer International“ pirkimo – pardavimo sutarties*

argumentavo, kad palūkanos bei nuostoliai, kurių dydis yra iki 10% nuo sumos, negali būti laikomi kaip nepagrįstai dideli.¹⁰²

Nors neproporcingai didelės sumos reikalavimas iš vartotojo, kai jis nevykdo įsipareigojimų, yra laikomas nesąžininga sutarties sąlyga, tačiau sąžiningumo principas nebus pažeistas tuo atveju, kai tokia suma už sutarties nevykdymą bus numatyta abiem šalims. Italijos teismas pripažino, kad toks abipusis sąlygos pobūdis lemia, jog ši sąlyga yra sąžininga ir vartotojo teisės nėra pažeidžiamos.¹⁰³

Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba prekių pirkimo-pardavimo sutarties tokias sąlygas: „Pirkėjui atsisakius pirkti prekes, jis įsipareigoja sumokėti Pardavėjui 50% (penkiasdešimt procentų) netesybų sumą nuo bendros sutarties sumos. Sumokėtas avansas į netesybų sumą neįskaičiuojamas.“, „Pirkėjui uždelsus sumokėti <...> nurodytas sumas daugiau kaip 5 (penkias) kalendorines dienas, jis moka Pardavėjui 0,3 % dydžio delspinigius nuo nesumokėtos sumos, pagal minėtus punktus, už kiekvieną uždelstą dieną“, pripažino kaip pažeidžiančias šį nesąžiningų sąlygų punktą. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba konstatavo, kad „Sutarties 3.1, 3.2 punktai nustato atsakomybę vartotojui (baudą, delspinigius) už sutartinių įsipareigojimų nevykdymą ar netinkamą vykdymą. Jei vartotojas atsisako sutarties, jis pagal Sutarties 3.1 punktą privalo mokėti pardavėjui baudą (50 % nuo bendros sutarties sumos), tačiau Sutartyje nėra įtvirtintos analogiškos nuostatos, numatančios teisinės pasekmes UAB „Nordas“, tuo atveju, jei bendrovė atsisako sutarties. Be to, sutarties 3.1 punkte nurodyta, jog avansas į netesybų sumą neįskaitomas, todėl neaišku, ar jis gražinamas vartotojui ar lieka pardavėjui.

Pagal Sutarties 3.2 punktą, vartotojas 5 dienas uždelsęs sumokėti <...> nurodytas sumas, įpareigojamas mokėti delspinigius (0,3 % nuo nesumokėtos sumos). Tuo tarpu pardavėjui teisinė sankcija už atitinkamų pareigų nevykdymą Sutartyje nenumatyta, t.y. nėra nustatyta kokia atsakomybė kyla pardavėjui, jei jis laiku nepagamina, nepateikia prekių vartotojui.“¹⁰⁴ Ir šiuo atveju pripažįstant sąlygos nesąžiningumą buvo remtasi tuo, jog baudos, netesybos už sutarties nevykdymą buvo numatytos tik vartotojui. Taigi norint išvengti sąlygos nesąžiningumo būtina užtikrinti abipuses pareigas ir numatyti, kad tiek vartotojas, tiek pardavėjas ar paslaugų teikėjas privalo mokėti atitinkamą baudą, jeigu nevykdo savo įsipareigojimų.

¹⁰² Hof van Beroep Gent (BE) 2004-03-03 *Algemeen ziekenhuis Sint-Lucas v.z.w.v./ I. Bruynooghe* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-11]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=358>

¹⁰³ Tribunale di Ivrea (IT) 2005-07-11 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-11]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=337>

¹⁰⁴ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2007 m. spalio 8 d. nutarimas Nr. 10-220 *dėl UAB „Nordas“ pirkimo-pardavimo sutarties*

f) įgalinti pardavėją ar tiekėją savo nuožiūra nutraukti sutartį, kai ta pati galimybė nėra suteikiama vartotojui, arba leisti pardavėjui ar tiekėjui pasilikti sumas, sumokėtas už paslaugas, kurios dar nėra jo suteiktos, kai pats pardavėjas ar tiekėjas nutraukia sutartį.

Vienas svarbiausių šio punkto aspektų yra tai, kad nesąžininga sutarties sąlyga bus tokia, kuri suteiks pardavėjui ar paslaugų teikėjui teisę be pakankamo pagrindo nutraukti sutartį. Remiantis šiuo punktu buvo nagrinėta sąlyga, pagal kurią bankas, esant svarbioms priežastims, turi teisę reikalauti kredito grąžinimo, kai kreditavimo sutartis nutraukiama, o ypač, jeigu a) kredito gavėjo ar garanto finansinė padėtis žymiai pablogėja; b) kredito gavėjas ar garantas suteikė bankui netikslią informaciją arba neinformavo banko tuoj pat apie gyvenamosios vietos ar darbdavio pasikeitimą; c) kredito gavėjas ar garantas miršta. Teismas pažymėjo, kad esminę reikšmę turi faktas, ar sutarties šaliai taps neįmanoma grąžinti skolą bankui, ypač jeigu jo finansinė padėtis yra žymiai pablogėjusi. Daugeliu sutarties sąlygoje nurodytų atvejų tokia situacija ir iškiltų, tačiau ne visais. Kaip pasisakė teismas, nebūtų pagrįsta nutraukti sutartį, jeigu skolininkas bankui pasiūlytų kitą tinkamą garantą vietoj to, kuris negali įvykdyti įsipareigojimų ar miršta. Panašiai nepagrįsta būtų nutraukti sutartį, jeigu skolininkas pateikė informaciją bankui, kuri yra nežymiai netiksli ir neturi lemiamos reikšmės kreditavimo sutarčiai. Tokiomis bei panašiomis situacijomis banko finansiniams interesams nekiltų grėsmė ir tolesnis kreditavimo sutarties galiojimas būtų pagrįstas. Todėl ši banko sutarties nuostata buvo pripažinta nesąžininga, nes bankui buvo suteikta teisė savo nuožiūra ir nesant pagrįstoms aplinkybėms nutraukti sutartį.¹⁰⁵

Ispanijos teismas, pasiremdamas tuo, kad šis direktyvos nesąžiningų sąlygų sąrašas yra tik orientacinis, pateikė kiek kitokią šio punkto interpretaciją. Teismas analizavo draudimo sutarties sąlygą, kurioje buvo nurodyta, jog po įvykio atsiradimo ir per 15 dienų po to, kai arba buvo išmokėta draudimo išmoka, arba buvo atsisakyta ją sumokėti už šį konkretų įvykį, abi sutarties šalys gali nutraukti sutartį. Teismas pripažino, kad, nors ši sutarties sąlyga galioja abiem šalims ir galėtų susidaryti priešingas išpūdis, kad tokia sutarties sąlyga gali pasinaudoti ir vartotojas, ši sutarties nuostata pažeidžia šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą. Taip pat ši sąlyga pažeidžia ir proporcingumą, kadangi draudimo kompanija prieš nutraukiant sutartį tiesiog sumoka draudimo išmoką vartotojui, tuo tarpu vartotojas netenka draudimo apsaugos ir atsiradus kitam įvykiui jis jau nebegalės reikalauti draudimo išmokos. Teismas savo sprendimą argumentavo ir tuo, kad nors pagal šį nesąžiningų sąlygų punktą sąlyga neturėtų būti laikoma nesąžininga, tačiau

¹⁰⁵ Oberster Gerichtshof (AT) 2002-11-20 5 Ob 266/02g, Entscheidungen des österreichischen Obersten Gerichtshofes in Zivil- (und Justizverwaltungs-) sachen 2002, Entscheidungs-Nr. 154

atsižvelgiant į tai, kad šis sąrašas yra orientacinis, bei į konkrečią teisinę situaciją tokia sutarties sąlyga pažeidžia sąžiningumo kriterijus.¹⁰⁶ Šioje byloje teismas didžiausią reikšmę skyrė draudimo sutarčių specifikai. Sudarydamas draudimo sutartį vartotojas siekia būti apsaugotas nuo žalos, atsiradusios dėl draudiminių įvykių, todėl yra suinteresuotas, kad draudimo sutartis nebūtų nutraukta prieš terminą. Todėl formalus teisės nutraukti sutartį suteikimas abiem sutarties šalims iš tikrųjų gali būti naudingas tik draudimo bendrovei, kuri be jokių neigiamų padarinių gana laisvai gali nutraukti draudimo sutartį.

g) įgalinti pardavėją ar tiekėją nutraukti neterminuotą sutartį, tinkamai apie tai nepranešus, išskyrus atvejus, kai tam yra rimtų priežasčių.

Teismai, kaip pažeidžiančias šį punktą, laiko ir tokias sutarties sąlygas, kuriose yra numatytas nepagrįstai trumpas laikas pranešimui dėl sutarties nutraukimo. Todėl tokia banko sutarties dėl debetinės kortelės sąlyga, kuri suteikė teisę nutraukti sutartį apie tai pranešus prieš tris dienas, buvo pripažinta nesąžininga. Teismas pripažino, kad trijų dienų terminas yra vartotojui nepakankamas, kai sutartį nutraukia bankas. Iš tikrųjų, vartotojui yra neįmanoma per tris dienas gauti naują debetinę kortelę, kadangi reikėtų atsidaryti naują sąskaitą kitame banke ir surinkti visus duomenis apie vartotoją, pageidaujantį gauti tokią kortelę.¹⁰⁷ Taigi teismų praktika praplėtė šio punkto taikymą. Tik tokia sutarties sąlyga, kuri numato protingą bei pakankamą įspėjimo apie sutarties nutraukimą terminą, gali būti laikoma sąžininga.

h) automatiškai pratęsti terminuotą sutartį, vartotojui nepareiškus kitokios nuomonės, kai nustatomas nepagrįstai trumpas terminas vartotojui pareikšti tokį norą nepratęsti sutarties.

Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba pripažino nesąžininga vartojimo sutarties sąlygą, kurioje bankui buvo suteikta teisė vienašališkai pratęsti terminuotą sutartį. Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba akcentavo, jog „vartotojas išreiškia savo valią naudotis <...> paslaugomis tam tikrą sutartyje nustatytą laikotarpį, todėl sutartis negali būti pratęsta automatiškai be aiškiai išreikšto vartotojo sutikimo. Automatinis sutarties pratęsimas pažeidžia sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą, pažeidžia silpnesnės šalies, t. y. vartotojo teises ir interesus. Sutartiniuose santykiuose būtina atsižvelgti į sutarties laisvės principą tiek sudarant sutartį, tiek ir ją pratęsiant. Kadangi sutartis yra dviejų asmenų valios išraiška, todėl būtinas sutarties elementas yra abiejų

¹⁰⁶ Tribunal Supremo (ES) 2003-05-31 “*Allianz Ras Seguros y Reaseguros, S. A.*” v. *Order of the Ministry of Economy of 14 of february of 1994*, Rep. Jur. Arandazi 2003, issue 5529

¹⁰⁷ Supremo Tribunal de Justicia (PT) 1999-11-23 99A796, Boletim do Ministério da Justiça, Volume 491, 1999, p. 241

sutarties šalių savanoriškumas. Atsižvelgiant į aplinkybę, jog už naujos kortelės pagaminimą Bankas nuskaičiuoja atitinkamą mokestį, vartotojo valia dėl sutarties pratęsimo turi būti aiškiai išreikšta.“¹⁰⁸

Sutarties laisvės principas lemia, jog vartotojas turi turėti teisę pareikšti savo nuomonę dėl sutarties pratęsimo. Be to, tokia teisė turi būti reali. Pernelyg trumpo termino nustatymas arba numatymas, jog sutartis gali būti pratęsta automatiškai be vartotojo sutikimo, eliminuoja galimybę pasinaudoti šia teise ir todėl tokios sutarties sąlygos yra pripažįstamos nesąžiningomis.

i) sąlygas, su kuriomis vartotojas neturėjo realios galimybės susipažinti iki sutarties sudarymo, padaryti jam neatšaukiamai privalomomis.

Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba viename iš nutarimų nustatė, jog „Sutarties <...> punktuose yra vartojamos sąvokos – „papildomas mokestis“, „įvedimo mokestis“, „nustatyto dydžio mokestis“, „perkėlimo mokestis“, o pagal sutarties 2.9 punktą, abonentas įsipareigoja „Apmokėti meistro iškvietimą į namus, jeigu gedimas įvyko ne dėl bendrovės kaltės (taip pat dėl nerūpestingo Abonento elgesio su KTV tinklais), išskyrus atvejus, numatytus p.1.1.“. Tačiau sutartyje nėra nurodyti aukščiau minėtų mokesčių įkainiai, nenumatyta kur ir kaip vartotojas gali susipažinti su minėtais mokesčiais. Tokiu būdu vartotojas įpareigojamas vykdyti sutarties sąlygas, su kuriomis jis neturėjo realios galimybės susipažinti iki sutarties sudarymo, be teisės jų atsisakyti.“¹⁰⁹

j) įgalinti pardavėją ar tiekėją vienašališkai be pakankamos priežasties, kuri nurodoma sutartyje, pakeisti jos sąlygas.

Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba konstatavo, kad taisyklių punktas, jog bendrovė turi teisę „savo iniciatyva vienašališkai pakeisti Paslaugų tarifus ir (arba) atskiras šių Taisyklių sąlygas, ne vėliau kaip prieš 1 mėnesį raštu, naudojamomis telekomunikacijų informavimo priemonėmis ir Bendrovės interneto svetainėje www.telecom.lt informavusi apie tai Abonentą. Keičiant Paslaugų tarifus, Abonentas informuojamas tik tuo atveju, jei Paslaugų tarifai didinami.“ prieštarauja šiam punktui, kadangi „Civilinio kodekso 6.720 straipsnyje numatyta, kad paslaugų kaina nustatoma šalių susitarimu ir po sutarties sudarymo gali būti keičiama tik sutartyje nustatyta tvarka ir atvejais. Vadovaujantis to paties straipsnio nuostatomis, klientas privalo apmokėti padidėjusią paslaugų kainą tik tuo atveju, jeigu paslaugų teikėjas įrodo, kad kainą padidinti buvo neišvengiama norint tinkamai įvykdyti sutartį ir kad tai negalėjo būti

¹⁰⁸ Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos 2005 m. balandžio 6 d. nutarimas Nr. 10-27 dėl AB „Vilniaus bankas“ *VisaElectron/Maxima/Senukai kortelės sąskaitos sutarties Nr. 510018016*

¹⁰⁹ Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos 2007 m. sausio 30 d. nutarimas Nr. 10-33 dėl UAB „Elekta“ *kabelinės televizijos įvedimo ir eksploatacijos sutarties*

numatyta sutarties sudarymo momentu. Tokiu būdu, šių Taisyklių 10.1 punktu paslaugų teikėjas pasilieka sau teisę be pakankamo pagrindo vienašališkai keisti esmines sąlygas, kas pažeidžia vartotojo teises ir teisėtus interesus. Minėtame Taisyklių punkte nėra nustatyta, kokiais atvejais Taisyklių sąlygos gali būti keičiamos, bendrovei suteikiama teisė vienašališkai, tiksliai Taisyklėse neapibrėžiant keitimo pagrindų, keisti Taisyklių sąlygas.“¹¹⁰

k) įgalinti pardavėją ar tiekėją vienašališkai be pakankamos priežasties pakeisti bet kurias produkto arba teikiamos paslaugos charakteristikas.

l) numatyti, kad prekių kainos būtų nustatomos jų pristatymo metu arba leisti prekių pardavėjui ar paslaugų tiekėjui didinti savo kainą, abiem atvejais vartotojui nesuteikiant atitinkamos teisės nutraukti sutartį, jeigu galutinė kaina yra per didelė, lyginant su ta kaina, dėl kurios buvo susitarta, kai buvo sudaroma sutartis.

Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba viename iš savo nutarimų remdamasis šiuo punktu išaiškino, jog „Sutarties ... punkte nustatyta bendrovei teisė vienašališkai keisti paslaugų kainą, tačiau nėra numatyta galimybė vartotojui atsisakyti sutarties, jei padidėjusi kaina, nustatyta nepriklausomai nuo jo valios, vartotojo netenkina. Be to, pagal šią sutarties nuostatą vartotojui nesutikus padidinti kainos, sutartis yra laikoma nutraukta dėl vartotojo kaltės ir tokiu atveju, pardavėjas turi teisę reikalauti iš vartotojo sumokėti už atliktus darbus. Tokiu būdu, ši sutarties sąlyga suteikia teisę UAB „Glasek langai“ paslaugų teikimo metu vienašališkai padidinti sutartyje nustatytą kainą be vartotojo teisės atsisakyti sutarties, jei galutinė kaina tampa didesnė už numatytą sutartyje ir todėl yra nesąžininga vartotojo atžvilgiu.“¹¹¹

Pažymėtina, kad Civilinio kodekso 6.188 straipsnio 2 dalies 12 punkte yra įtvirtinti atvejai, kai šis punktas nebus taikomas. „Pavyzdžiui, šis punktas netaikomas perkant ir parduodant akcijas, sudarant vartojimo kredito sutartis (CK 6.886 str.), banko indėlio (CK 6.892 str.), banko sąskaitos sutartis (CK 6.913 str.) ir kita. Tai reiškia, kad šiais atvejais bankas ar kita kredito institucija turi teisę vienašališkai keisti palūkanų normą, atlyginimo už teikiamas paslaugas dydį (CK 6.866 str.). Tačiau tokiais atvejais pardavėjo ar paslaugų teikėjo teisė vienašališkai pakeisti šias sąlygas turi būti aptarta pačioje sutartyje, o pasinaudojęs šia teise, pardavėjas ar paslaugų teikėjas privalo

¹¹⁰ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 10-121 dėl AB „Lietuvos telekomas“ viešojo fiksuotojo telefono ryšio paslaugų teikimo sutarties Nr. 52318010-2005 04 14 ir AB „Lietuvos telekomas“ viešojo fiksuotojo telefono ryšio paslaugų teikimo taisyklių

¹¹¹ Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos 2005 m. lapkričio 28 d. nutarimas Nr. 10-143 dėl UAB „Glasek langai“ pirkimo-pardavimo sutarties Nr. 200509/21NS03

nedelsdami apie tai informuoti vartotoją, nurodydami jo teisę vienašališkai atsisakyti sutarties.“¹¹²

Bankui vienašališkai keičiant palūkanų normą už suteiktą paskolą būtina laikytis tam tikrų reikalavimų, nes tik tada tai nebus laikoma sąžiningumo reikalavimo pažeidimu. Austrijos teismas argumentavo, jog tokia sutarties sąlyga bus galiojanti tik tuomet, kai joje bus aiškiai ir nedviprasmiškai išdėstytos priežastys, dėl kurių gali būti didinama palūkanų norma. Taip pat tokia sutarties sąlyga bus galiojanti, jeigu ji pakankamai aiškiai nurodo palūkanų normos didinimo ribas. Tokiu atveju bus nustatytos ribos sutarties šaliai, kuri turi teisę keisti palūkanų normą, bei eliminuojama galimybė piktnaudžiauti šia teise.¹¹³

m) suteikti pardavėjui ar tiekėjui teisę nustatyti, ar pateiktos prekės ar suteiktos paslaugos atitinka sutartį, arba suteikti jam išskirtinę teisę savaip aiškinti bet kurią sutarties sąlygą.

Maltos teismas vienoje iš bylų analizavo sutarties sąlygą, pagal kurią iškilus ginčui dėl statybos darbų atlikimo, architekto sprendimas būtų galutinis ir privalomas, o tolesnis kreipimasis į teismą dėl šio sprendimo negalimas. Sutartyje taip pat buvo nurodyta, kad sąvoka „architektas“ reiškia architektą, kuris veikė paslaugų teikėjo interesais ir jam atstovavo. Teismas pripažino, kad būtų absurdiška leisti asmeniui, kuris turi įsipareigojimų pagal sutartį, spręsti, ar tie įsipareigojimai buvo pilnai įvykdyti. Sutarties sąlyga yra negaliojanti, jeigu tokia teisė priklauso tik nuo sutartį privalančio vykdyti asmens valios.¹¹⁴

Suomijos mobiliojo ryšio bendrovė reklamuodama naujus mobiliuosius telefonus paskelbė, jog priima naudotus mobiliuosius telefonus atitinkamai sumažindama naujų telefonų kainą. Pagal sutarties sąlygas vartotojas buvo atsakingas už naudoto mobiliojo telefono trūkumus, kurių sutarties sudarymo metu jis negalėjo žinoti. Taip pat bendrovė turėjo teisę gražinti naudotą telefoną vartotojui dėl bet kokio vėliau atsiradusio defekto bei pareikalauti nuostolių atlyginimo. Teismas konstatavo, jog tokios sutarties sąlygos, kurios leidžia vienai sutarties šaliai vienašališkai nuspręsti dėl esminių sutarties elementų, turi būti laikomos nesąžiningomis. Bendrovė, pažadėdama priimti naudotus telefonus atitinkamai sumažindama naujojo telefono kainą, prisiėmė ir riziką, susijusią su naudotais telefonais. Tačiau sutarties sąlygos, kuriomis vadovavosi bendrovė, lėmė, jog dauguma

¹¹² MIKELĖNAS, Valentinas, *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmasis leidimas. Vilnius, 2003. 1 tomas. P. 240

¹¹³ Oberster Gerichtshof (AT) 2002-12-17 4 Ob 265/02b, Entscheidungen des österreichischen Obersten Gerichtshofes in Zivil- (und Justizverwaltungs-) sachen 2002, Entscheidungs-Nr. 173

¹¹⁴ Appelli Kummercjali (MT) 1992-01-22 *Mario Bezzina v. Albert Mizzi et noe*, Legal Publishing Decisions 1992 Vol. LXXVI-II S. 339

rizikos buvo perkelta vartotojui.¹¹⁵ Taigi tokios sutarties sąlygos suteikė teisę bendrovei vienašališkai nuspręsti, ar sutartis yra vykdoma tinkamai. Tokie bendrovės veiksmai sukėlė ryškų neatitikimą tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai, nes net ir būdamas sąžiningas ir nežinodamas apie naudoto telefono trūkumus, vartotojas galėjo būti įpareigotas sumokėti atsiradusius nuostolius dėl telefono defekto.

n) riboti pardavėjo ar tiekėjo pareigą pripažinti jo atstovų priimtus įsipareigojimus arba padaryti savo įsipareigojimus priklausomais nuo tam tikrų formalumų laikymosi.

o) įpareigoti vartotoją įgyvendinti visus savo įsipareigojimus, kai pardavėjas arba tiekėjas nevykdo savųjų.

Remiantis šiuo punktu kaip nesąžininga buvo pripažinta tokia sutarties dėl statybos darbų nuostata, kuri nustatė, jog vartotojas gali sustabdyti mokėjimą tik dėl tų darbų, kurie reikalauja trūkumų ištaisymo. Teismas konstatavo, jog vartotojas privalo turėti teisę atsisakyti mokėti, nes tik taip jis galės užtikrinti savo reikalavimą ir paskatinti paslaugų teikėją greičiau atlikti darbus. Vartotojas turi teisę atsisakyti mokėti visą kainą, o ne tik dalį sumos, susijusios su trūkumų ištaisymu. Teismas taip pat pripažino, jog tik esant nežymiems trūkumams vartotojui nėra suteikiama teisė sustabdyti visos kainos mokėjimą, ypač tuomet, kai vartotojo elgesys perauga į paslaugų teikėjo puldinėjimą.¹¹⁶ Taigi kaip ir daugeliu kitų atvejų būtina laikytis proporcingumo. Tik esant neesminiam bei nežymiam sutartinių įsipareigojimų neįvykdymui iš pardavėjo ar paslaugų teikėjo pusės, vartotojas vis tik gali būti įpareigotas įgyvendinti savuosius.

p) suteikti pardavėjui ar tiekėjui galimybę perduoti sutartyje nurodytas savo teises ir pareigas, kai tai gali sumažinti vartotojo garantijas, negavus pastarojo sutikimo.

Prekių pirkimo ir pristatymo sutartyje pardavėjui buvo suteikta teisė perduoti sutartyje nurodytas teises ir pareigas sutartyje neįvardintai trečiajai šaliai. Teismas, remdamasis įstatymo nuostata, jog vartotojas negali būti verčiamas turėti sutartinių santykių su sutartyje nenurodyta trečiaja šalimi, o ne pardavėju ar paslaugų teikėju, pripažino, jog tokia sutarties nuostata bus galiojanti tik tuo atveju, jeigu pardavėjas įrodys, jog ji buvo individualiai aptarta.¹¹⁷ Šioje byloje teismas nenagrinėjo tų aplinkybių, ar toks teisių ir pareigų perdavimas trečiajai šaliai sumažins vartotojo garantijas (kaip kad

¹¹⁵ Markkinaoikeus (FI) 2003-09-04 Dnro 176/02/M2 *Consumer Ombudsman v. Suomen Mediapuhelin Oy* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-22]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=304>

¹¹⁶ Oberster Gerichtshof (AT) 1999-02-23 1 Ob 58/98f, *Entscheidungen des österreichischen Obersten Gerichtshofes in Zivil- (und Justizverwaltungs-) sachen*, Vol. 72, *Entscheidungs-Nr. 25*

¹¹⁷ Oberster Gerichtshof (AT) 1997-11-04 10 Ob 367/97m [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-22]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=351>

numatyta nesąžiningų sąlygų sąrašo p punkte). Teismas konstatavo, jog bet koks teisių ar pareigų perdavimas gali būti laikomas nesąžininga sutarties sąlyga. Nesąžiningumą gali panaikinti tik faktas, jog dėl tokios sutarties sąlygos buvo atskirai derėtasi su vartotoju.

Kitoje byloje Portugalijos teismas nagrinėjo sutarties sąlygą, pagal kurią vartotojas sutarė su bendrove, kad ji tieks dujas. Tačiau toje pačioje sąlygoje buvo ir nuostata, jog bet koks kitas subjektas, kurį pasirinks bendrovė, gali taip pat tiekti dujas. Tokią sutarties sąlygą teismas pripažino nesąžininga ir neteisėta, kadangi ji leido bendrovei be vartotojo sutikimo perleisti savo sutartinius įsipareigojimus kitam asmeniui. Bendrovė buvo tik įpareigota vėliau informuoti vartotoją apie tokį pasikeitimą.¹¹⁸

Taigi remiantis šiomis bylomis gali teigti, jog norint perleisti teises ir pareigas trečiajam asmeniui yra būtinas vartotojo sutikimas. Tačiau toks perleidimas neturi sumažinti vartotojo garantijų, o kita sutarties šalis privalo aptarti tokią situaciją su vartotoju išaiškinant ir galimas tokio perleidimo pasekmes. Vartotojas negali būti įpareigotas sutikti su bet koku teisių ir pareigų perdavimu trečiajam asmeniui, todėl, iškilus tokiai būtinybei ir vartotojui nesutinkant, turi būti garantuojama vartotojo teisė nutraukti sutartį nepatiriant jokių papildomų išlaidų.

q) panaikinti arba trukdyti vartotojo teisei pareikšti ieškinį arba naudotis bet kuria kita teisinės apsaugos priemone, ypač reikalaujant, kad vartotojas ginčus pavestų spręsti išskirtinai arbitražui, kuriam nėra taikomos teisinės nuostatos, nederamai apriboti jo turimus įrodymus arba skirti jam įrodinėjimo pareigą, kuri pagal taikytinus teisės aktus turėtų tekti kitai sutarties šaliai.

Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba pripažino, kad sutarties sąlyga, kurioje buvo konkrečiai nurodyta, į kokį teismą reikia kreiptis iškilus ginčui, yra nesąžininga, nes ji suvaržo vartotojo teisę pareikšti ieškinį.¹¹⁹

Kitame nutarime Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba pripažino, kad sutarties sąlyga „<...> Ginčų sprendimo vieta – Panevėžio miestas.“ pažeidžia šį nesąžiningų sąlygų sąrašo punktą, nes „Civilinio proceso kodekso 30 straipsnio 11 dalyje numatyta, jog ieškinys dėl vartojimo sutarčių gali būti pareiškiamas pagal vartotojo gyvenamąją vietą. Kadangi vartotojas nėra ir negali būti sutartimi įpareigojamas gyventi Panevėžio mieste, Sutarties 6.5 punktas, kuriame nustatyta, jog ginčai sprendžiami Panevėžio mieste, suvaržo vartotojo teisę pareikšti ieškinį.“¹²⁰

¹¹⁸ Supremo Tribunal de Justicia (PT) 1993-05-06 P. 83348, BMJ 427 (1993)

¹¹⁹ Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos 2006 m. balandžio 24 d. nutarimas Nr. 10-66 dėl UAB „Emira“ vartojimo rangos sutarties Nr. PNV49

¹²⁰ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2007 m. spalio 8 d. nutarimas Nr. 10-220 dėl UAB „Nordas“ pirkimo-pardavimo sutarties

Ispanijos teismas nagrinėjo visą eilę sutarčių, kuriose buvo sąlyga, nurodanti, jog bet kokie ginčai tarp šalių turėjo būti sprendžiami Madrido teismų. Buvo konstatuota, jog tokia sąlyga yra nesąžininga, nes ji sukelia pusiausvyros tarp sutarties šalių teisių ir pareigų pažeidimą vartotojo nenaudai, kadangi tai sukelia vartotojui sunkumų ginant savo interesus. Ginčų sprendimas tik Madrido teismuose lemia, jog vartotojas susiduria su sunkumais dėl atstovavimo teisme, įrodymų pateikimo, kelionės ir pan., o verslininkas iš kitos pusės turi naudos sutelkdamas visus ginčus Ispanijos sostinėje ir taip aiškiai sutaupydamas pinigų.¹²¹ Taigi teismas pripažino, jog tokia sutarties sąlyga pažeidžia iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą vartotojo nenaudai. Verslininkas gali centralizuoti visą teisinę gynybą viename mieste ir taip sumažinamos išlaidos, kurių patirtų verslininkas, jeigu teismų kompetencija būtų nustatinėjama pagal bendrąsias taisykles, o ne pagal sutarties sąlygą.

Italijos teismai sutarties sąlygas, kuriose įtvirtinta, jog ginčus nagrinėja teismai, kurie nėra vartotojo gyvenamojoje vietoje, taip pat preziumavo kaip nesąžiningas. Tačiau daugelyje bylų teismai pasisakė, jog verslininkas, norėdamas paneigti šį nesąžiningumą, turi įrodyti, jog dėl tokios sąlygos buvo atskirai derėtasi su vartotoju.¹²² Taigi Italijos teismai rėmėsi bendrais nesąžiningumo nustatymo kriterijais ir jeigu tokia sąlyga buvo individualiai aptarta su vartotoju, ji bus laikoma sąžininga. Žinoma, toks individualus aptarimas turi būti tinkamas. Vartotojas turi žinoti galimas teismų kompetencijos apribojimo pasekmes, pasirinktas konkretus teismas turi būti naudingas ne tik verslininkui, bet ir vartotojui.

¹²¹ Tribunal Supremo (ES) 1996-11-30 “*Zardoya Otis, S. A.*” v “*Comunidad de propietarios de la casa de la calle Maestro Puig Valera de Santomera, Murcia*”, Rep. Jur. Arandazi 1996, issue 8457

¹²² Corte di cassazione (IT) 2004-09-29 n. 19591/2004 *Credito Emiliano S.p.A. v. Pugliese Vincenzo*, Giust. Civ. Mass. 2004, no. 9; Corte di cassazione (IT) 2004-08-20 no. 16336/2004 *Soc. Tegola Canadese v. Concato Lida*, Giust. Civ. Mass. 2004, no. 7-8

7 Nesąžiningos vartojimo sutarties sąlygos nustatymo padariniai

Kaip nustatyta direktyvos 93/13/EEB 4 straipsnio 1 dalyje, „sutarties sąlygos nesąžiningumas vertinamas, atsižvelgiant į prekių ar paslaugų, dėl kurių buvo sudaryta sutartis, pobūdį, ir sutarties sudarymo metu nurodant visas sutarties sudarymo aplinkybes ir visas kitas tos sutarties arba kitos sutarties, nuo kurios ji priklauso, sąlygas.“ Panaši nuostata įtvirtinta ir Civilinio kodekso 6.188 straipsnio 5 dalyje. Ši norma gali būti interpretuojama kaip pareiga teismui, nagrinėjant bylas, susijusias su vartojimo sutarčių nesąžiningomis sąlygomis, visapusiškai ir išsamiai išanalizuoti visas bylos aplinkybes ir neapsiriboti tik pačios sutarties aiškinimu. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažino sutarties sąlygą nesąžininga įvertinęs „ginčijamos sutarties sudarymo laikmetį ir to meto socialines-ekonomines sąlygas bei pačios sutarties turinį ir bylos aplinkybes“.¹²³

Taip pat pažymėtina, kad teismas, gindamas silpnesnės šalies interesus, turi pareigą pats savo iniciatyva nustatyti, ar tam tikra sutarties sąlyga yra nesąžininga. Tai akcentavo ir Teisingumo Teismas viename iš savo sprendimų:

„Remdamasis būtent šiais principais Teisingumo Teismas yra nusprendęs, kad galimybė teismui savo iniciatyva įvertinti sutarties sąlygos nesąžiningumą yra tinkamas būdas pasiekti direktyvos 6 straipsnio tikslą, t.y. kad individualiam vartotojui nebūtų privaloma nesąžininga sąlyga, bei prisidėti siekiant 7 straipsnio tikslo, nes toks įvertinimas gali turėti atgrasinantį poveikį, dėl kurio būtų nustojama naudoti nesąžiningas sąlygas sutartyse tarp vartotojų ir pardavėjų ar tiekėjų <...>

Ši teismui suteikta galimybė laikoma būtina, kad vartotojui būtų užtikrinta veiksminga apsauga, atsižvelgiant į, be kita ko, nepaneigiamą galimybę, kad vartotojas nežinos savo teisių ar susidurs su sunkumais jas įgyvendinti <...>

Apsauga, kurią vartotojams numato direktyva, apima ir tokią prielaidą, kai vartotojas, kuris su pardavėju arba tiekėju sudarė sutartį, kurioje yra nesąžininga sąlyga, nesiremia nesąžiningu šios sąlygos pobūdžiu, arba todėl, kad nežino savo teisių, arba todėl, kad atsisako tai daryti dėl su ieškinio pareiškimu teisme susijusių išlaidų.“¹²⁴

Taip pat šiame sprendime Teisingumo Teismas pridūrė, jog „Viešojo intereso, kuriuo remiasi apsauga, kurią direktyva užtikrina vartotojams, pobūdis ir svarba, be kita ko, pateisina, kad nacionalinis teismas turėtų savo iniciatyva įvertinti nesąžiningą sutarties

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje *Irena Alma Valioninė v. UAB "Karoliniškių būstas"*, Nr. 3K-7-1/2003, kat. 81

¹²⁴ Europos Teisingumo Teismo 2006 m. spalio 26 d. sprendimas byloje *C-168/05, Elisa María Mostaza Claro v. Centro Móvil Milenium SL* (2006), ECR I-10421

sąlygos pobūdį ir taip atsverti tarp vartotojo ir pardavėjo ar tiekėjo esantį pusiausvyros nebuvimą.“¹²⁵

Kitame sprendime Europos Teisingumo Teismas konstatavo, kad direktyvos įtvirtinta apsaugos sistema yra paremta idėja, jog vartotojas yra silpnesnėje padėtyje nei pardavėjas ar paslaugų teikėjas, kas susiję su derybinėmis galiomis bei žinių lygiu. Tai lemia, jog vartotojas sutinka su sąlygomis, kurios iš anksto yra suformuluotos pardavėjo ar paslaugų teikėjo, be galimybės daryti įtaką tokių sąlygų turiniui. Direktyvos 6 straipsnio, kuris reikalauja valstybėms narėms numatyti, jog nesąžiningos sąlygos nėra privalomos vartotojui, tikslas nebūtų pasiektas, jeigu vartotojas būtų įpareigotas pats ginčyti sutarties sąlygos nesąžiningumą. Daugeliu atvejų yra reali rizika, kad vartotojas, ypač dėl įstatymų nežinojimo, nesirems tuo, jog tam tikra sąlyga yra nesąžininga. Todėl efektyvi vartotojų apsauga gali būti pasiekta tik jeigu nacionaliniai teismai pripažins, jog jie turi teisę nagrinėti sąlygos nesąžiningumą savo iniciatyva.¹²⁶

Belgijos teismas, remdamasis prieš tai minėtu Europos Teisingumo Teismo sprendimu, konstatavo, jog vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų nustatymo tikslas yra tinkamai apsaugoti vartotoją, laikant jį silpnesne sutarties šalimi. Todėl pardavėjui ar paslaugų teikėjui negalima sutartyse su vartotojais įtvirtinti nesąžiningų sąlygų. Šis tikslas geriausiai gali būti pasiektas leidžiant teisėjui savo nuožiūra nuspręsti dėl sutarties sąlygos nesąžiningumo.¹²⁷

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat pripažino šią teismo pareigą: „Vartotojas – silpnesnė sutarties šalis, priversta priimti jam primetamas stipraus kontrahento sutarties sąlygas, todėl įstatymuose nustatyta stipresnė vartotojo interesų apsauga, pavyzdžiui, CK 6.188 straipsnio nuostatos dėl vartojimo sutarties nesąžiningų sąlygų, kurias pagal CK 1.78 straipsnio 5 dalį teismas gali tirti ir vertinti *ex officio* (savo iniciatyva).“¹²⁸

Direktyvos 93/13/EEB 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta pareiga valstybėms narėms nustatyti, kad nesąžiningos sąlygos nebūtų privalomos vartotojui, o sutartis, jei ji gali išlikti be nesąžiningų sąlygų, ir toliau galiotų šalims. Šios normos esmę atskleidžia generalinio advokato Antonio Tizzano išvada, pateikta 2005 m. rugsėjo 22 d. byloje Ynos Kft prieš Janos Varga:

¹²⁵ *Ibid.*

¹²⁶ Europos Teisingumo Teismo 2000 m. birželio 27 d. sprendimas sujungtose bylose C-240/98 iki C-244/98, *Océano Grupo Editorial SA vs Rocío Murciano Quintero* (C-240/98) ir *Salvat Editores SA vs José M. Sánchez Alcón Prades* (C-241/98), *José Luis Copano Badillo* (C-242/98), *Mohammed Berroane* (C-243/98), *Emilio Viñas Feliu* (C-244/98) (2000), ECR I-04941

¹²⁷ Hof van Beroep Gent (BE), 2003-03-04 *Algemeen Ziekenhuis St-Lucas VZW v. R. Jonckheere* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-09]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=145>

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje *V.S. ir N.S. prieš UAB „Abuva“*, Nr. 3K-3-141/2006, kat. 42.2; 62

„<...> logiška nesąžiningos sutarties sąlygos buvimo pasekmė yra ta, kad negaliojanti yra vien tik ši sąlyga, ir lieka galioti likusi sutarties dalis, kuri, pašalinus nelygybę vartotojo atžvilgiu, lieka privaloma sutarties šalims. Nuo šios bendros taisyklės gali būti nukrypta tik tuo atveju, kai minėta sutartis objektyviai negali galioti be nesąžiningos sąlygos; atvirkščiai, tai nėra įmanoma, kai *a posteriori* paaiškėja, kad viena sutarties šalis (greičiausiai pardavėjas ar tiekėjas, kuris ją parengė), nesant šios sąlygos, sutarties nebūtų sudariusi.

Šį aiškinimą patvirtina nagrinėjamos nuostatos ir, vertinant plačiau, pačios direktyvos tikslas. Kaip priminiau pirmiau, iš tikrųjų šia direktyva labiau siekiama atkurti vartotojo sutartinės pozicijos pusiausvyrą, uždraudžiant, kad „jam būtų privaloma nesąžininga sąlyga“, nei išsaugoti šalių sutarties laisvę, tuo labiau pardavėjo ar tiekėjo, kuris, atvirkščiai, gali turėti interesą išsilaisvinti nuo pareigų pagal sutartį, kuri, atkūrus pusiausvyrą, jam būtų mažiau naudinga.“¹²⁹

Ši direktyvos norma apsaugo vartotojo interesus ir užkerta kelią padavėjui ar paslaugų teikėjui išvengti atsakomybės dėl nesąžiningos sąlygos suformulavimo sutartyje. Civilinio kodekso 6.188 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta panaši nuostata. Pagal šią normą nesąžininga sąlyga yra laikoma negaliojanti nuo sutarties sudarymo momento. „Sutarties likimas tokiu atveju priklauso nuo to, be tos sąlygos sutartis gali galioti ar ne. Sutartis, galinti galioti ir be tos sąlygos, lieka galioti (CK 1.96 str.), o atsiradusią sutarties spragą gali užpildyti arba šalys susitarimu, arba teismas <...>“¹³⁰ Galimybę užpildyti atsiradusią teisės spragą pripažino ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: „Teismas, nustatęs, jog vartojimo sutarties sąlyga yra nesąžininga, ir ją pripažinęs negaliojančia, turi teisę sutartį atitinkamai modifikuoti, užpildydamas sutarties spragą, atsiradusią dėl nesąžiningos sutarties sąlygos pripažinimo negaliojančia (CK 6.195 str.).“¹³¹

Kai sutartis be nesąžiningos sąlygos negali galioti, pripažįstama, kad negalioja visa sutartis. Šiuo atveju, remiantis Civilinio kodekso 6.145 straipsniu, yra taikoma restitucija.

¹²⁹ Generalinio advokato Antonio Tizzano išvada, pateikta Europos Teisingumo Teismo 2005 m. rugsėjo 22 d. byloje C-302/04, *Ynos Kft v. Janos Varga* (2005), ECR I-00371

¹³⁰ MIKELĖNAS, Valentinas, *et al.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis leidimas. Vilnius, 2003. 1 tomas. P. 241

¹³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje 257-oji daugiabučio namo savininkų bendrija v. UAB „Vilniaus vandenys“, Nr. 3K-3-579/2003, kat. 37.1.; 37.6.; 40.2.; 40.5.

8 Išvados

1. Vienas svarbiausių dokumentų, reglamentuojančių vartojimo sutarčių nesąžiningas sąlygas, yra Europos Tarybos 1993 m. balandžio 5 d. direktyva Nr. 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais, kurios priėmimas buvo svarbus žingsnis vartotojų teisių apsaugos srityje.

2. Remiantis direktyva 93/13/EEB išskirtini kriterijai, padedantys nustatyti tam tikros sąlygos nesąžiningumą, - sąlyga nebuvo šalių individualiai aptarta, sąžiningumo reikalavimo pažeidimas bei ryškus neatitikimo tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų atsiradimas.

3. Didžiausią reikšmę aiškinant individualų aptarimą turi tai, ar vartotojas turėjo realią galimybę daryti įtaką sąlygos parengimui. Jei tokios galimybės nebuvo, tuomet sąlyga bus laikoma individualiai neaptarta.

4. Sąžiningumo reikalavimas bei ryškus neatitikimo tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų atsiradimas yra glaudūs kriterijai, kurie tiek teorijoje, tiek teismų praktikoje dažnai analizuojami kartu.

5. Sąžiningumo reikalavimas reikalauja iš pardavėjo ar paslaugų teikėjo nepiktnaudžiauti savo teisėmis, nepasinaudoti tuo, kad vartotojas yra silpnesnė sutarties šalis, todėl kiekvienu konkrečiu atveju sudarant sutartį turi būti kreipiamas dėmesys į vartotojo galimybes suprasti sudaromos sutarties esmę bei neigiamas pasekmes.

6. Remiantis teismų praktika, ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų neatsiras tik tuomet, kai sutartyje nurodytos šalių pareigos, atsakomybė už sutarties nevykdymą bus numatyta vienoda tiek vartotojui, tiek pardavėjui ar paslaugų teikėjui.

7. Skaidrumo principo įgyvendinimas vartojimo sutartyse suteikia vartotojui galimybę priimti pagrįstą sprendimą bei aiškiai žinoti sandorio esmę, savo teises bei pareigas.

8. Šiuolaikinėje prekyboje yra vis mažiau galimybių derėtis dėl sutarties dalyką apibūdinančių sąlygų ar su kainos atitikimu susijusių sąlygų, todėl ir šioms sąlygoms turėtų būti taikomi nesąžiningumo nustatymo kriterijai.

9. Direktyva 93/13/EEB yra privaloma visoms Europos Sąjungos valstybėms, tačiau abstrakčios direktyvos normos bei nuostata, kad direktyva yra minimalios apsaugos, lemia, jog skirtingų valstybių narių teismai tas pačias direktyvos normas aiškina skirtingai.

10. Lietuvos Respublika, pasinaudodama direktyvos 93/13/EEB suteikta teise nustatyti ir griežtesnius reikalavimus, Civiliniame kodekse įtvirtino ne pilkaji, bet juodaji vartojimo sutarciu nesaziningu salygu sarsa, kas sustiprina vartotojo apsauga ir palengvina galimybes teisme apginti savo pažeistas teises.

11. Teismas, gindamas silpnesnės šalies interesus, turi pareigą pats savo iniciatyva nustatyti, ar tam tikra sutarties sąlyga yra nesąžininga net ir tais atvejais, kai vartotojas savo reikalavimo negrindžia nesąžininga vartojimo sutarties sąlyga.

9 Literatūros sąrašas

9.1 Teisės norminiai aktai:

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014);
- 2) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262);
- 3) Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas (Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1833; 2000, Nr. 85-2581; 2007, Nr. 12-488);
- 4) Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. liepos 19 d. nutarimas Nr. 866 „Dėl Lietuvos Respublikos derybinių pozicijų derybose dėl narystės Europos Sąjungoje patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2000, Nr. 61-1866);
- 5) Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 11 d. nutarimas Nr. 1404 „Dėl valstybinės vartotojų teisių apsaugos strategijos ir Lietuvos nacionalinės vartotojų švietimo programos patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2003, Nr. 107-4807);
- 6) Europos Tarybos 1993 m. balandžio 5 d. direktyva Nr. 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais (OL, 1993 L 095, p. 29).

9.2 Specialioji literatūra:

- 1) BEALE, Hugh. Unfair Terms in Contracts: Proposals for Reform in the UK. *Journal of Consumer Policy*, 2004, Nr. 3;
- 2) BRUDER, Florian. Burden of Proof and the Unfair Terms in Consumer Contracts Directive. *European Review of Private Law*, 2007, Nr. 2
- 3) BUBLIENĖ, Danguolė. Skaidrumo principas ir nesąžiningų sąlygų direktyva. *Teisė*, 2006, Nr. 58;
- 4) MIKELĖNAS, Valentinas, et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Pirmasis leidimas. Vilnius, 2002
- 5) MIKELĖNAS, Valentinas, et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmasis leidimas. Vilnius, 2003. 1 tomas;
- 6) MICKLITZ, Hans. Obligation of Clarity and Favourable Interpretation to the Consumer (Art. 5). In *The Conference "The Directive on «Unfair Terms», five years later - Evaluation and future perspectives"* [interaktyvus]. 1999 [žiūrėta 2008-03-01]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/unf_cont_terms/event29_02.pdf>;
- 7) RAVLUŠEVIČIUS, Pavelas. Europos Sąjungos vartotojų teisių apsauga ir Lietuvos teisė. *Jurisprudencija*, 2003, Nr. 44(36);
- 8) ROPPO, Vincenzo. The Definition of Unfairness: The Application of Art.3(1), 4(1) – and of the Annexes of the Directive. In *The Conference "The Directive on «Unfair Terms», five years later - Evaluation and future perspectives"* [interaktyvus]. 1999 [žiūrėta 2007-11-10]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/unf_cont_terms/event29_02.pdf>;
- 9) SCHULTE-NOLKE, Hans; TWIGG-FLESNER, Christian; EBERS, Martin. *EC Consumer Law Compendium - Comparative Analysis* [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2007-10-20]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/consumers/rights/cons_acquis_en.htm#comp>;
- 10) WILHELMSSON, Thomas. The Scope of the Directive: Non-negotiated Terms in Consumer Contracts (Art.1§1, 3§1, 4§2). In *The Conference "The Directive on «Unfair Terms», five years later - Evaluation and future perspectives"* [interaktyvus]. 1999 [žiūrėta 2007-10-17]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/unf_cont_terms/event29_02.pdf>;

11) ZAŠČIURINSKAITĖ, Rasa. Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Justitia*, 2004, Nr. 2(50).

9.3 Praktinė medžiaga:

9.3.1 Europos Teisingumo Teismo sprendimai:

1) Europos Teisingumo Teismo 2000 m. birželio 27 d. sprendimas sujungtose bylose C-240/98 iki C-244/98, *Océano Grupo Editorial SA vs Rocío Murciano Quintero* (C-240/98) ir *Salvat Editores SA vs José M. Sánchez Alcón Prades* (C-241/98), *José Luis Copano Badillo* (C-242/98), *Mohammed Berroane* (C-243/98), *Emilio Viñas Feliu* (C-244/98) (2000), ECR I-04941;

2) Europos Teisingumo Teismo 2001 m. gegužės 10 d. sprendimas byloje C-144/99, *Europos Bendrijų Komisija v. Nyderlandų Karalystė* (2001), ECR I-03541;

3) Europos Teisingumo Teismo 2001 m. lapkričio 22 d. sprendimas sujungtose bylose C-541/99 ir C-542/99, *Cape Snc prieš Idealservice Srl* (C-541/99) ir *Idealservice MN RE Sas prieš OMAI Srl* (C-542/99) (2001), ECR I-09049

4) Europos Teisingumo Teismo 2002 m. gegužės 7 d. sprendimas byloje C-478/99, *Europos Bendrijų Komisija v. Švedijos Karalystė* (2002), ECR I-04147;

5) Europos Teisingumo Teismo 2006 m. spalio 26 d. sprendimas byloje C-168/05, *Elisa María Mostaza Claro v. Centro Móvil Milenium SL* (2006), ECR I-10421;

6) Generalinio advokato Antonio Tizzano išvada, pateikta Europos Teisingumo Teismo 2005 m. rugsėjo 22 d. byloje C-302/04, *Ynos Kft v. Janos Varga* (2005), ECR I-00371.

9.3.2 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys:

1) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje *Irena Alma Valioninė v. UAB „Karoliniškių būstas“*, Nr. 3K-7-1/2003, kat. 81;

2) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje *257-oji daugiabučio namo savininkų bendrija v. UAB „Vilniaus vandenys“*, Nr. 3K-3-579/2003, kat. 37.1.; 37.6.; 40.2.; 40.5;

3) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje *V.S. ir N.S. prieš UAB „Abuva“*, Nr. 3K-3-141/2006, kat. 42.2; 62;

4) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje *R. J. v. UAB „Ginta ir partneriai“*, Nr. 3K-3-72/2007, kat. 25.3; 42.4.

9.3.3 Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos (Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos) nutarimai:

1) Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos 2005 m. balandžio 6 d. nutarimas Nr. 10-27 dėl AB „Vilniaus bankas“ *VisaElectron/Maxima/Senukai kortelės sąskaitos sutarties Nr. 510018016*;

2) Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos 2005 m. lapkričio 28 d. nutarimas Nr. 10-143 dėl UAB „Glasek langai“ *pirkimo-pardavimo sutarties Nr. 200509/21NS03*;

3) Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos 2006 m. kovo 2 d. nutarimas Nr. 10-38 *dėl UAB „Bauer International“ pirkimo – pardavimo sutarties*;

4) Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos 2006 m. balandžio 24 d. nutarimas Nr. 10-66 *dėl UAB „Emira“ vartojimo rangos sutarties Nr. PNV49*;

5) Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos 2006 m. birželio 5 d. Nr. 10-86 *dėl UAB „Grafų baldai“ užsakymo – sutarties*;

6) Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos 2006 m. liepos 10 d. nutarimas Nr. 10-111 *dėl UAB „Omnitel“ skaitmeninio korinio ryšio (GSM/DCS) paslaugų teikimo sutarties*;

7) Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos 2006 m. lapkričio 30 d. nutarimas Nr. 10-232 *dėl UAB „Egavis“ pardavimo - pirkimo sutarties Nr. BAN 173*;

8) Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos 2007 m. sausio 15 d. nutarimas Nr. 10-13 *dėl UAB „Lokatija“ baldų gamybos ir pirkimo - pardavimo sutarties*;

9) Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos 2007 m. sausio 30 d. nutarimas Nr. 10-33 *dėl UAB „Elekta“ kabelinės televizijos įvedimo ir eksploatacijos sutarties*;

10) Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 10-121 *dėl AB „Lietuvos telekomas“ viešojo fiksuotojo telefono ryšio paslaugų teikimo sutarties Nr. 52318010-2005 04 14 ir AB „Lietuvos telekomas“ viešojo fiksuotojo telefono ryšio paslaugų teikimo taisyklių*;

11) Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2007 m. spalio 8 d. nutarimas Nr. 10-220 *dėl UAB „Nordas“ pirkimo-pardavimo sutarties*.

9.3.4 Austrijos teismų sprendimai:

1) Oberster Gerichtshof (AT) 1997-11-04 10 Ob 367/97m [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-22]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=351>;

2) Oberster Gerichtshof (AT) 1999-02-23 1 Ob 58/98f, Entscheidungen des österreichischen Obersten Gerichtshofes in Zivil- (und Justizverwaltungs-) sachen, Vol. 72, Entscheidungs-Nr. 25;

3) Oberster Gerichtshof (AT) 2001-01-17 6 Ob 324/00s, Österreichische Juristen-Zeitung 2001, Entscheidungs-Nr. 125;

4) Oberster Gerichtshof (AT) 2001-02-22 6 Ob 160/00y, Juristische Blätter 2001, 590;

5) Oberster Gerichtshof (AT) 2001-03-22 4 Ob 28/01y, Entscheidungen des österreichischen Obersten Gerichtshofes in Zivil- (und Justizverwaltungs-) sachen, Vol. 74, Entscheidungs-Nr. 52;

6) Oberster Gerichtshof (AT) 2002-11-19 4 Ob 179/02f, Entscheidungen des österreichischen Obersten Gerichtshofes in Zivil- (und Justizverwaltungs-) sachen 2002, Entscheidungs-Nr. 153;

7) Oberster Gerichtshof (AT) 2002-11-20 5 Ob 266/02g, Entscheidungen des österreichischen Obersten Gerichtshofes in Zivil- (und Justizverwaltungs-) sachen 2002, Entscheidungs-Nr. 154;

8) Oberster Gerichtshof (AT) 2002-12-17 4 Ob 265/02b, Entscheidungen des österreichischen Obersten Gerichtshofes in Zivil- (und Justizverwaltungs-) sachen 2002, Entscheidungs-Nr. 173;

9) Oberster Gerichtshof (AT) 2004-02-10 1 Ob 46/03a, *ecolex* – Fachzeitschrift für Wirtschaftsrecht 2004, Entscheidungs-Nr. 368;

10) Oberster Gerichtshof (AT) 2005-07-11 7 Ob 117/05i [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-06]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=402>.

9.3.5 Belgijos teismų sprendimai:

1) Hof van Beroep Brussel (BE) 1999-03-23 *ASLK Bank NV v. federatie van Verzekeringsmakelaar* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-10-30]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=144>;

2) Cour d'appel de Mons (BE) 1999-03-29 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-11-10]. Prieiga per internetą: <http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=144>;

3) Commission de litiges voyages (BE) 2003-01-02 *Voyages I.D. Travel v. M. Ph. Bell*, DCCR 161-2003;

4) Hof van Beroep Gent (BE), 2003-03-04 *Algemeen Ziekenhuis St-Lucas VZW v. R. Jonckheere* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-09]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=145>;

5) Hof van Beroep Gent (BE) 2003-10-08 *Immostad b.v.b.a. v. Van Ammel G.* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-08]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=360>;

6) Hof van Beroep Gent (BE) 2004-03-03 *Algemeen ziekenhuis Sint-Lucas v.z.w.v./ I. Bruynooghe* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-11]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=358>.

9.3.6 Didžiosios Britanijos teismų sprendimai:

1) House of Lords (UK) 2001-10-25 *Director-General of Fair Trading v First National Bank plc*, UKHL 2001, 52; ALL ER 2001, 97;

2) High Court Queen's Bench Division, 2003-03-07, no. 2003 EWHC (QB) 380, *Bankers Insurance Company Limited v South*, Lloyd's Rep.I.R. 2004,1; P.I.Q.R. 2003, 28.

9.3.7 Graikijos teismų sprendimai:

1) Areios Pagos (EL) Areios Pagos 1219/2001, DEE 2001, 1128; EEmpD 2001, 529; EpiskEMpD 2001, 663.

9.3.8 Ispanijos teismų sprendimai:

1) Juzgado de Primera Instancia Barcelona (ES) 2003-10-17 “*Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios*” (*Ausbanc Consumo*) v. “*Caixa d'Estalvis de Catalunya*”, Rep. Jur. Arandazi 2003, AC 2003/1625;

2) Juzgado de Primera Instancia Madrid (ES) 2004-03-20 *Spanish Ministry of Health and Consume v “Parking Campillo” and others* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-11-16]. Prieiga per internetą: <http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=200>;

3) Audiencia Provincial Madrid (ES) 2005-05-11 “*Organización de Consumidores y Usuarios, OCU*” v “*B.B.V.A*”, “*Bankinter, S. A.*”, “*Caja de Ahorros y Montes de Piedad*”

de Madrid” and “*Banco Santander Central Hispano*”[interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-11-18]. Prieiga per internetą: <http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=199>;

4) Tribunal Supremo (ES) 1996-11-30 “*Zardoya Otis, S. A.*” v “*Comunidad de propietarios de la casa de la calle Maestro Puig Valera de Santomera, Murcia*”, Rep. Jur. Arandazi 1996, issue 8457;

5) Tribunal Supremo (ES) 2003-05-31 “*Allianz Ras Seguros y Reaseguros, S. A.*” v. *Order of the Ministry of Economy of 14 of february of 1994*, Rep. Jur. Arandazi 2003, issue 5529.

9.3.9 Italijos teismų sprendimai:

1) Corte di cassazione (IT) 2004-09-29 n. 19591/2004 *Credito Emiliano S.p.A. v. Pugliese Vincenzo*, Giust. Civ. Mass. 2004, no. 9;

2) Corte di cassazione (IT) 2004-08-20 no. 16336/2004 *Soc. Tegola Canadese v. Concato Lida*, Giust. Civ. Mass. 2004, no. 7-8;

3) Tribunale Roma (IT) 2000-01-21 *Movimento federativo democratico e altro v. Associazione Bancaria Italiana (ABI) e altro*, Banca borsa tid. cred. 2000, 207;

4) Tribunale di Ivrea (IT) 2005-07-11 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-11]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=337>.

9.3.10 Lenkijos teismų sprendimai:

1) Sąd Antymonopolowy (PL) 2002-05-13 T XVII Amc 11/01 *Claimant - not specified, Defendant - „E-A.” Konsorcjum sp. z o.o.* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-10-18]. Prieiga per internetą: <http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=323>;

2) Sąd Antymonopolowy (PL) 2002-05-13 XVII Amc 39/01 *Claimant: not specified, Defendant: BIG Bank Gdański S.A.* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-11-10]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=323>;

3) Sąd Antymonopolowy (PL) 2002-09-30 T XVII Amc 47/01 *Head of the Office for the Protection of Competition and Consumers v. Powszechna Kasa* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-11-10]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=324>;

4) Sąd Najwyższy (PL) 2003-10-09 SN T V CK 277/02 *Grzegorz S. v. Towarzystwo Ubezpieczeń i Reasekuracji “Warta” S.A., OSNC, Vol. 11. 184;*

5) Sąd Najwyższy (PL) 2004-10-06 SN T I CK 162/04 *Katarzyna and Wiesław B. v Bank Handlowy w W. S.A., M. Prawn. 2004, Vol. 21, 966.*

9.3.11 Maltos teismų sprendimai:

1) Appelli Kummercjali (MT) 1992-01-22 *Mario Bezzina v. Albert Mizzi et noe*, Legal Publishing Decisions 1992 Vol. LXXVI-II S. 339;

2) Qorti tal-Kummerc (MT) 1995-11-09 *Albert Bartolo vs Victor Calleja noe* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-09]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=270>;

3) Qorti Civili Prim’ Awla (MT) 1995-11-13 *Silvana wife of Raymond Camilleri v. Alfred Pisani noe et*, Legal Publishing Decisions 1995 Vol.LXXIX-III S. 1314.

9.3.12 Portugalijos teismų sprendimai:

- 1) Supremo Tribunal de Justica (PT) 1993-05-06 P. 83348, BMJ 427 (1993);
- 2) Supremo Tribunal de Justica (PT) 1999-11-23 99A796, Boletim do Ministério da Justiça, Volume 491, 1999, p. 241;
- 3) Tribunal da Relacao Porto (PT) 2004-11-11 20040435484 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-10-19]. Prieiga per internetą: <http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=330>.

9.3.13 Prancūzijos teismų sprendimai:

- 1) Court d'appel de Lyon (FR) 1998-09-18 *LOCAM v. Cornillon* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-10-23]. Prieiga per internetą: <http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=77>;
- 2) Tribunal d'instance Vienne (FR) 2000-12-15 *Cofidis v. Fredout* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-08]. Prieiga per internetą: <http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=212>;
- 3) Cour de Cassation (FR) 2005-03-15 N° de pourvoi: 02-13285 *Syndicat départemental de contrôle laitier de la Mayenne* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-10-15]. Prieiga per internetą: <http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=76>.

9.3.14 Suomijos teismų sprendimai:

- 1) Markkinaoikeus (FI) 2003-09-04 Dnro 176/02/M2 *Consumer Ombudsman v. Suomen Mediapuhelin Oy* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-22]. Prieiga per internetą: <http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=304>.

9.3.15 Vengrijos teismų sprendimai:

- 1) Fővárosi Bíróság Budapest (HU) FB.2.Gf.75.980.2001.14 *Public prosecutor v. Bank* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-10-18]. Prieiga per internetą: <http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=378>;
- 2) Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróság (HU) Legf. Bír. Gf. I. 32.236/2002. sz. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-10-18]. Prieiga per internetą: <http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=368>;
- 3) Fővárosi Bíróság (HU) 2004-07-01 *OFE (Klāger I.) v. Vodafone Rt.* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-12-02]. Prieiga per internetą: <http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=370>.

9.3.16 Vokietijos teismų sprendimai:

- 1) Oberlandesgericht Saarbrücken (DE) 2001-08-29 1 U 321/01;72 1 U 321/01, NZM 2002, 578-580;
- 2) Bundesgerichtshof (DE) 1999-03-10 VIII ZR 204/98, NJW 1999, 2180-2182;
- 3) Bundesgerichtshof (DE) 2000-11-22 IV ZR 235/99, NJW 2001, 1132-1134;
- 4) Bundesgerichtshof (DE) 2001-05-09 IV 138/99, NJW 2001, 2012-2014;

- 5) Bundesgerichtshof (DE) 2002-11-19 X ZR 243/01, NJW 2003, 507-510;
Bundesgerichtshof (DE) 2002-11-19 X ZR 253/01, NJW 2003, 746-748;
- 6) Bundesgerichtshof (DE) 2004-07-14 VIII ZR 294/03, WuM 2004, 543-544;
- 7) Bundesgerichtshof (DE) 2005-02-24 III ZB 36/04, NJW 2005, 1273-1275;
- 8) Bundesgerichtshof (DE) 2005-10-12 IV ZR 162/03 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-02-06]. Prieiga per internetą: < http://www.eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=416>.

9.3.17 Europos Sąjungos institucijų priimti dokumentai:

- 1) Report from the Commission on the Implementation of Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on Unfair Terms in Consumer Contracts. Brussels, COM(2000) 248 final.

10 Vartojimo sutarčių nesąžiningos sąlygos (santrauka)

Vienas iš vartotojų apsaugos politikos aspektų yra vartotojų apsauga nuo nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų. Europos Sąjungos lygmeniu vartojimo sutarčių nesąžiningas sąlygas reglamentuoja Europos Tarybos 1993 m. balandžio 5 d. direktyva Nr. 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais¹³² (toliau – direktyva 93/13/EEB). Pagal šią direktyvą išskirtini keli kriterijai, kurie lemia, ar tam tikra vartojimo sutarties sąlyga bus pripažinta nesąžininga, - sutarties sąlyga turi būti individualiai neaparta, pažeidžianti sąžiningumo reikalavimą bei sukelianti ryškų neatitikimą tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai. Tai bendrieji nesąžiningumo nustatymo kriterijai.

Pagal direktyvą 93/13/EEB sąlyga bus laikoma individualiai aptarta tik tuomet, kai vartotojas turėjo realią galimybę daryti įtaką vartojimo sutarties sąlygos turiniui. Sąžiningumo reikalavimo ir ryškaus neatitikimo tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai samprata nėra pateikta direktyvoje 93/13/EEB, todėl jų esmė gali būti atskleidžiama per teismų praktiką nagrinėjant konkrečias bylas.

Direktyvos 93/13/EEB priede esantis pavyzdinis nesąžiningų vartojimo sutarčių sąrašas taip pat yra orientyras teismas, nagrinėjantiems konkrečias bylas, ar tam tikra vartojimo sutarties sąlyga gali būti laikoma nesąžininga.

Be to, direktyvoje 93/13/EEB yra įtvirtintas skaidrumo principo reikalavimas. Rašytinės vartojimo sutarties sąlygos turi būti suformuluotos taip aiškiai ir suprantamai, kad vartotojas jas galėtų suprasti be trečiųjų asmenų pagalbos. Tai apima ne tik sutarties esmę, sakinių struktūrą ar tam tikrų žodžių prasmę, bet ir išorinį sąlygos išdėstymą.

Lietuvos Respublika, Civiliniame kodekse įgyvendindama direktyvą 93/13/EEB, neperkėlė kai kurių nuostatų, kurios svarbios vartotojų apsaugai, - sąžiningumo reikalavimo bei reikalavimo, kad rašytinė vartojimo sutarties sąlyga būtų suformuluota aiškiai ir suprantama kalba. Tačiau, iš kitos pusės, Civilinio kodekso 6.188 straipsnyje esantis juodasis nesąžiningų sąlygų sąrašas suteikia didesnę apsaugą vartotojui nei direktyvos 93/13/EEB priede esantis pilkasis sąrašas.

¹³² OL, 1993 L 095, p. 29

11 Unfair Terms in Consumer Contracts (summary)

One of the Consumer protection policy aspects are consumer's protection from the unfair terms in consumer contracts. On the European Union level unfair terms in consumer contracts are regulated by the Council directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts. According to this directive, there can be drawn several criteria, which are important in determining whether the term is unfair – the term was not individually negotiated, it is in breach of good faith and causes significant imbalance in the parties' the rights and obligations arising under the contract, to the detriment of the consumer. These are the general unfairness criteria.

According to the directive 93/13/EEC the term would be not individually negotiated if the consumer has not been able to influence the substance of the term. The meaning of the requirement of good faith and significant imbalance are not given in the directive 93/13/EEC, therefore it should be explained by the courts in individual cases.

In addition, the illustrative list of the unfair terms in the annex of the directive 93/13/EEC plays the role of the guide to the courts investigating whether the term in consumer contract can be considered as unfair.

Moreover, the transparency requirement is included in the directive 93/13/EEC. Written contract terms should be formulated in such a plain and intelligible language, that the consumer would be able to understand them without the help of another person. This requirement bears not only the substance of the contract, formulation of the sentences or the meaning of the words, but also the outlook of the contract.

Lithuania, implementing the directive 93/13/EEC into the Civil code, has not transposed several provisions that are important to the protection of the consumers – the requirement of good faith and the requirement that written contract terms should be put in plain and intelligible language. On the other side, the black list of unfair terms in the article 6.188 of the Civil code leads to the greater protection of the consumer than the grey list put in the annex of the directive 93/13/EEC.